

**JEAN PAUL SARTRE'IN DÜŞÜNCESİNDE
ÖZGÜRLÜK PROBLEMİ**

Gamze AVCU TÜREMİŞ

**Yüksek Lisans Tezi
Felsefe Ana Bilim Dalı
Prof. Dr. Nevzat CAN
2022
Her Hakkı Saklıdır**

T.C
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANA BİLİM DALI

Gamze AVCU TÜREMİŞ

JEAN PAUL SARTRE'IN DÜŞÜNCESİNDE ÖZGÜRLÜK
PROBLEMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Nevzat CAN

ERZURUM - 2022

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Nevzat CAN danışmanlığında, Gamze AVCU TÜREMİŞ tarafından hazırlanan bu çalışma 23 / 09 / 2022 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından. Felsefe Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Nevzat CAN

İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Hüsnü AYDENİZ

İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Hüseyin AYDOĞDU

İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

Aslı ıslak imzalıdır

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "Jean Paul Sartre'ın Düşüncesinde Özgürlük Problemi" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

23.09.2022

Aşlı ıslak imzalıdır

Gamze AVCU TÜREMİŞ

*** LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi **MADDE 6– (1)** Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internette paylaşılmaması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	II
ABSTRACT	III
ÖNSÖZ.....	IV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SARTRE'IN HAYATI, ESERLERİ ve VAROLUŞÇULUK

1.1. SARTRE'IN HAYATI VE ESERLERİ.....	3
1.2. VAROLUŞÇU FELSEFE ve FENOMENOLOJİ İLİŞKİSİ	4
1.3. VAROLUŞ ÖZDEN ÖNCE GELİR İLKESİ.....	7

İKİNCİ BÖLÜM

VARLIK KATEGORİLERİ

2.1. KENDİNDE VARLIK	11
2.2. KENDİSİ İÇİN VARLIK.....	15
2.3. BAŞKASI İÇİN VARLIK	21

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUTLAK ÖZGÜRLÜK

3.1. MUTLAK ÖZGÜRLÜK	27
3.1.1. Sorumluluk.....	31
3.1.2. Seçim ve İç Daralması.....	34
3.1.3. Kendini Aldatma ve Sahicilik	41
3.2. İNSAN ve ZAMANSALLIK	45
3.3. ÖZGÜRLÜK ve OLGUSALLIK.....	49
3.4. İNSAN ve ÖLÜM.....	53
SONUÇ.....	56
KAYNAKÇA	61
ÖZGEÇMİŞ.....	64

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****JEAN PAUL SARTRE'IN DÜŞÜNCESİNDE ÖZGÜRLÜK PROBLEMİ****Gamze AVCU TÜREMİŞ****Tez Danışmanı: Prof. Dr. Nevzat CAN****2022, 64 sayfa****Jüri: Prof. Dr. Nevzat CAN****Doç. Dr. Hüsnü AYDENİZ****Doç. Dr. Hüseyin AYDOĞDU**

Özgürlük Sartre felsefesinde varoluş ile var olmak ile aynı anlama gelen önemli bir kavramdır. Sartre tarafından özgürlük ile karakterize edilen insanın en önemli görevi; içinde olduğu durumu bilmesi ve sahiplenmesi, kendi yaşamının sorumluluğunu üstlenmesi, hayatının her anında kendisini istediği gibi seçmesidir. Zaten genel olarak varoluşçuluğun ve özelde Sartre'ın amacı her insanı kendi belirlediği özgün varlığına kavuşturmak, kendisini gerçekleştirmesini sağlamak ve kendi kendisinin sorumluluğunu insanın omuzlarına yüklemektir. Dolayısıyla özgürlük kavramı Sartre felsefesinin başat kavramıdır. İnsanın mahkum edildiği bu özgürlük onu, hayatının her yerinde seçim yapmaya mecbur bırakır ve bunu başaran insan gerçek bir varoluşa sahip olur. İnsan her an kendisini, hiçbir destek ve yardıma ihtiyaç duymadan yaratmaya mahkumdur. O, kendini yaratmakla, var etmekle mükelleftir. Eğer bunu layıkıyla başarabilirse, insan olmanın da hakkını verir. Çünkü insan hiçbir zaman var değildir, olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Özgürlük, Öz, Varoluş, Sorumluluk, Seçim, İç daralması.

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

THE FREEDOM PROBLEM in THE THOUGHT OF JEAN PAUL SARTRE

Gamze AVCU TÜREMİŞ

Advisor: Prof. Dr. Nevzat CAN

2022, Page: 64

Jury: Prof. Dr. Nevzat CAN

Assoc. Prof. Dr. Hüsnü AYDENİZ

Assoc. Prof. Dr. Hüseyin AYDOĞDU

Freedom is an important concept in Sartre's philosophy that means the same as existence and existence. The most important task of man, characterized by freedom by Sartre; knowing and owning the situation he is in, taking responsibility for his own life, choosing himself as he wishes at every moment of his life. After all, the aim of existentialism in general and Sartre in particular is to bring each person to their original existence, to enable them to realize themselves and to put the responsibility of themselves on the shoulders of people. Therefore, the concept of freedom is the dominant concept of Sartre's philosophy. This freedom, to which man is condemned, compels him to make choices in every part of his life, and the person who succeeds in this has a real existence. Man is condemned to create himself at every moment without needing any support or help. He is responsible for creating and creating himself. If he can do this properly, he also gives the right to be human. Because man never exists, he is.

Keywords: Freedom, Self, Existence, Responsibility, Choice, Contraction

ÖNSÖZ

Tanrıtanımaz varoluşçuluğun en ısrarlı savunucularından ve yirminci yüzyılının en değerli düşünürlerinden biri olan Sartre'ın "*Varlık ve Hiçlik*" adlı eseri ile karakterize edilen özgürlük anlayışının konu olduğu bu çalışmada amaç; düşünürün söz konusu anlayışını ana hatlarıyla ortaya koymak ve insan varlığının özgürlük ile olan bağıını göstermektir.

Girişten sonra üç bölümden oluşan ve sonuçla tamamlanan çalışmada ilk bölüm; varoluşçu felsefesinin fenomenoloji ile olan ilişkisine ve Sartre felsefesinde insanın, kendi özgün varoluşunu oluşturmaya imkan veren "varoluş özden önce gelir" ilkesine ayrılmıştır. Özgürlüğün taşıyıcısı olarak insan varlığının, diğer varlıklardan ayrı bir varlık alanına sahip olduğunun gösterildiği varlık kategorilerine ayrılan ikinci bölümden sonra nihayet, Sartre'ın mutlak özgürlük anlayışı ve özgürlüğün seçim, sorumluluk ve iç daralması gibi kavramlarla olan ilişkisi incelenecektir. Özgürlüğün sınırlarının da gösterildiği bu son bölümden sonra sonuç bölümüyle genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Sartre'ın özgürlük anlayışının konu olduğu bu çalışmada, elimizden geldiği ve anlayışımızın yettiği kadar düşünürün söz konusu anlayışının genel çerçevesini, "Jean Paul Sartre'ın Düşüncesinde Özgürlük Problemi" başlığı altında çizmeye çalıştık. Umarım muvaffak olabilmişizdir.

Bu zorlu süreçte desteği, bilgi birikimi ve anlayışını esirgemediği için çok saygı değer hocam Prof. Dr. Nevzat CAN'a, her şartta yanımda olan sevgili eşim Engin TÜREMİŞ'e koşulsuz sevgisi ve desteği için annem Ayşegül, babam Yunus ve kız kardeşim Kübra AVCU'ya, son olarak da hep yanımda olan can dostum Aylin ÇALIŞKAN'a teşekkürlerimi borç bilirim.

Erzurum-2022

Gamze AVCU TÜREMİŞ

GİRİŞ

İnsanın, özgürlük sahibi bir varlık olup olmadığı sorununun gerek günlük hayatın içerisinde gerekse felsefe tarihinde üzerine düşünülüp tartışılan bir mesele olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Doğası gereği özgürlük sorunu insan varlığının, kendi varoluşu üzerine düşünmeye başlamasıyla birlikte kendisine yönelteceği ve çoğu zaman tatmin edici bir yanıtla karşılaşmasının muhtemel olmadığı, pratik hayatı ilgilendiren fakat aynı zamanda felsefi bir soru(n)dur. Dolayısıyla da düşünce tarihi içerisinde birçok filozof tarafından ele alınmaya değer görülmüş zamansız bir meseledir.

Özgürlük kavramı, üzerinde anlaşılan ortak bir tanıma sahip olmasa da ilk bakışta hemen herkesin kulağına hoş gelen müspet bir kavramdır. Özgürlük denildiğinde genelde, etki veya baskı altında olmaksızın eyleyebilme ya da eylememe iradesi anlaşılır. Ancak insanda özgürlük bilincinin doğmasına imkan veren şey, bizatihi özgürlüğün kendisinin değil, yoksunluğunun deneyimlenmesi halidir. Yapma özgürlüğünün yoksunluğu, özgürlük bilincinin doğmasına sebep olur.¹ Çünkü insan tarafından herhangi bir şeyin mahiyetinin anlaşılması onun yoksunluğunun yaşanmasını ya da bu durumun tasavvur edilmesini gerektirir.

Dolayısıyla bu çalışma, bugün hala birçok insanın zihnini kurcalamaya devam eden ve insanoğlu bu dünyada var olduğu sürece güncelliğini yitirmeyecek olan, insanın özgürlüğü meselesinin Sartre felsefesindeki karşılığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Zira ünlü Fransız düşünür Jean Paul Sartre, özellikle ikinci dünya savaşı neticesinde tüm Avrupa’da egemen olan bunalım ve pesimizmden sonra Avrupa insanının sorunlarına cevap verebilecek halihazırda geniş bir çevre tarafından da tartışılmaya devam eden hatırı sayılır bir özgürlük anlayışı ortaya koymuştur.

Özgürlük, Sartre’ın varoluşçu felsefesinin en önemli kavramıdır. Sartre’a göre insan varlığı, etrafını çevreleyen diğer varlıklardan bilinç sahibi bir varlık olması bakımından ayrılır. Sartre felsefesinde insan, “kendisi için varlık” , onu çevreleyen varlıklar olarak fenomenler ise, “kendinde varlık” diye adlandırılır. Fenomenler; tam, mükemmel ve eksiksiz varlıklar iken insan; eksik, tamamlanmamış, mükemmel olmayan

¹ Cengiz Cuhadar, “Prof. Dr. Necati Öner’de Hürriyet Anlayışı”, *Felsefe Dünyası Dergisi*, Sayı:69, 2019, 185-214.

ancak buna karşın özgür bir varlıktır. Dolayısıyla her bakımdan yetersiz bir varlık olarak dünyaya gelen insan, eksik varoluşunu tamamlamaya, kendi kendisini arzu ettiği şekilde seçmeye mecburdur.

Bütün felsefî sistemini insanı özgürleştirmek üzerine kurmuş olan Sartre için, özgürlük insanın sayıp dökülen bir dizi özelliğinden birisi değil, varlığının en kıymetli parçasıdır. Her türlü öz, içerik, anlam ve belirlenmeden yoksun olan ve bu dünyaya fırlatılan insan, özgürlüğe mahkum olan insandır. İnsanın doğarken sahip olmadığı özü, özgürlüğü içinde askıdadır. Bu sebeple insanın tek çaresi varoluş serüveninin içinde özgürlüğünün bilinçli farkındalığını taşımak ve varlığının tüm sorumluluğunu üstüne almaktır.

Birçokları tarafından başına buyrukluğa ya da mutlak bir keyfiyet olarak anlaşılan özgürlük kavramı, Sartre felsefesinde, sorumluluk ile bitişik işlenir. Özgürlüğe mahkum edilen insan, özgürlüğünün sorumluluğunu omuzlarında taşımak zorunda olan insandır. Özgürlük sorumluluğu, sorumluluk ise iç daralması ve bulantıyı peşinden sürükler. Sartre, insan hayatının acı ve ıstırap ile dolu olduğunu söyler. Fakat kendi kendisinin bilincinde olan insan, özgürlüğünü ve onun beraberinde getirdiklerini sahiplenir.

Sartre'ın özgürlüğü temel alan varoluşçu felsefesine göre insana hazır olarak verili hiçbir şey yoktur. İnsanlar tek tek münferit bireylerdir ve her münferit birey, dünya içerisinde kendi somut deneyimleri çerçevesinde, kendisine ait biricik değerleri ve kendi varoluşunu oluşturur. Buradaki varoluş tümel değil, benim ya da senin varoluşundur. Demek oluyor ki Sartre insanı özgürlüğe mahkum etmekle aslında kendisine verili olduğunu düşündüğü şeylerle yetinmeyi değil, kendi özünü ve değerlerini seçtiği ve istediği gibi oluşturma fırsatı ve imkanı verir.

Dolayısıyla bu çalışmadaki amaç insanın özgürlüğe “Nasıl?” ve “Neden?” mahkum olduğunu; Sartre felsefesinde önemli olan, ancak biri söz konusu olduğunda mutlaka diğerine de değinmenin zorunlu olduğu; öz, özgürlük, bilinç, varoluş, hiçlik, sorumluluk, seçim, iç daralması ve bulantı gibi kavramlar aracılığıyla irdelemek ve açıklamaya çalışmaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SARTRE'IN HAYATI, ESERLERİ ve VAROLUŞÇULUK

1.1. SARTRE'IN HAYATI VE ESERLERİ

Yirminci yüzyıl filozofu, oyun yazarı, romancı ve aktivisti olan Sartre, varoluşçu düşünürler arasında en önemlilerinden biridir. 21 Haziran 1905 yılında Paris'te dünyaya gelen Sartre, ailenin tek çocuğudur. Gençliğinin ilk yıllarında Henri Bergson'un *Zaman ve Özgür İrade* adlı çalışmasını okuduktan sonra felsefeye ilgi duymaya başlamıştır. Descartes, Kant, Hegel, Kierkegaard, Husserl, Heidegger ve daha birçok filozofun düşüncelerini dikkatle inceleyen Sartre 1924-1928 yılları arasında Ecole Normale Supérieure'de eğitim almıştır. 1929-1931 yılları arasında askerlik yapan Sartre 1931-1934 yılları arasında Le Havre'de bir lisede felsefe öğretmenliği yaptığı sırada düşüncelerini daha fazla insana duyurma ihtiyacı hissetmiştir. 1933-1934 yılları arasında Berlin Fransız Kültür Merkezi'nde bulunan Sartre burada Husserl'in fenomenolojisini keşfetmiştir. Adını ilk kez 1938 yılında yayınladığı *Bulantı* adlı varoluşçu romanıyla duyurmuştur.

1939'da Fransız ordusunda meteorolog olarak çalışmaya başlayan Sartre, 1940'da Fransa'nın düşüşüyle Alman askerleri tarafından yakalanmış ve dokuz ay savaş esiri olarak tutulmuştur. 1941'de şehre geri döndüğünde birçok başka yazar ile birlikte "Sosyalizm ve Özgürlük" adlı gizli topluluğun kuruluşuna katılmıştır. 1950'li yıllar Sartre'ın felsefesinin Marksist felsefeden etkilendiği yıllar olmuştur. 1964 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'ne layık görülmüş ancak ödülü kabul etmemiştir. Sartre'ın felsefe tarihine ve edebiyata yaptığı etki onun varoluşçuluğa yaptığı katkıdan ileri gelmektedir. Onun bütün eserleri; ister roman, ister tiyatro oyunu, makale ya da önemli bir felsefi inceleme olsun, hepsi, varoluşçu felsefenin beslediği fikirlerini ve dünya görüşünü iletmesine yardımcı olan eserlerdir. Fransa'nın en bilinen filozof ve yazarlarından olan Sartre, farklı yazınsal türdeki eserleriyle Fransız entelektüel yaşamını otuz yıldan fazla etkilemiştir. 1980 yılında akciğer rahatsızlığı nedeniyle yaşamını yitirmiştir.

1934 yılında yazdığı *Egonun Aşknlığı* adlı eserinde Sartre, Husserl'in fenomenolojisinin üzerinde durmuştur. Daha sonra yayımladığı *Bulantı* adlı romanı ile

Sartre, varoluşçu felsefe ile ilgili düşüncelerini okuyucuya sunmuştur. *Duvar* adlı öyküsünde ise ölüm cezasına çarptırılan mahkumların yaşadıklarını anlatarak yine bu görüşlerini desteklemiştir. 1943 yılında yayımladığı *Varlık ve Hiçlik* adlı eseri bir taraftan varlığı araştırırken, aynı zamanda özgürlüğün insan için kaçınılmaz bir şey olduğunu da açıkça ortaya koymuştur. 1945 yılında Paris'te gerçekleştirdiği “ Varoluşçuluk bir Hümanizmadır” adlı konferansı büyük etki uyandırmış ve varoluşçuluğun en büyük temsilcisi haline gelmiştir.

1.2. VAROLUŞÇU FELSEFE ve FENOMENOLOJİ İLİŞKİSİ

Sartre'ın felsefesi, varoluşçu ve özgürlük felsefesidir. Metafizik bir düşünmeye bağlı olmayan Sartre, Tanrıtanımaz varoluşçular arasında yer alır. O felsefesinin merkezine insanın varoluşunu yerleştirir. Özel olarak Sartre için felsefe yapmak demek; insanı içinde bulunduğu yaşam durumları merkezinde ele almak ve onu dünyanın içerisinde olup bitenler karşısındaki tutum ve tepkileriyle değerlendirmektir. Genel olarak ekzistans filozofları için de durum aynıdır. Ekzistans filozofları; insan varoluşunu temel aldıkları için, onlara göre “önemli olan herhangi bir hadiseyi, dıştan objektif ve bilimsel bir şekilde anlatmak değil, onun ferd için taşıdığı anlamı ortaya koymaktır.”² Bu sebeple varoluşçuluk ve fenomenoloji arasında yakın bir ilişki vardır. Çünkü fenomenoloji hayatın içerisindeki yaşanan olayların onları yaşayan öznelere tarafından betimlenmesini yapmaya çalışır. Hem fenomenoloji hem de ekzistans felsefe insanı, dünya içindeki somut tecrübeleri ve deneyimleri çerçevesinde ele alır. Metot olarak fenomenolojiyi benimseyen varoluşçu düşünürler insan varlığının kendisi de dahil olmak üzere her şeye yabancı olduğunu ve kendi kendilerini seçimleri aracılığıyla yapılandırmaları gerektiğini düşünürler.³

Fenomenolojinin kurucusu olan Husserl'e göre; her bilinç yaşantısı bir şeye yönelir bilinç daima bir şeyin bilincidir. Daha açık şekilde ifade edecek olursak bilincin nesnesinin olmadığı, herhangi bir objeye yönelmediği, tek bir an bile yoktur. Sartre da *Ego'nun Aşkınlığı* adlı eserinde Husserl'in “ her bilinç bir şeyin bilincidir” düşüncesinden yola çıkarak “bilinç” ve “ego” kavramlarını fenomenolojik olarak analiz eder.

² Kenan Gürsoy, *Ekzistans ve Felsefe Üzerine Görüşler*, Akçağ Yayınları, Ankara 1988, 22.

³ Nurten Gökalp, *İnsan Felsefesi*, Nobel Yayınları, Ankara 2014, 132.

Sartre’a göre bilincin tek etkinliği nesnelerle doğrudan ilişkiselliğidir. Çünkü bilincin temel yapısı yönelimselliktir. Bilinç, aşkınsal bir alandır ve bu alanda ‘Ben’ yani ‘Ego’ yoktur. “‘Ego’ dışarıdadır, dünyanın içindedir; başkasının egosu gibi dünyaya ait bir varlıktır.”⁴ Husserl, bilincin içinde verileni düzenleyip birleştiren bir -aşkınsal egonun- var olduğunu düşünür. Sartre ise Husserl’in tersine egoyu bilincin sahibi değil bilincin nesnesi olarak görür ve ona göre aşkınsal olan Ego değil, bilinçtir. Husserl gerçekliği olduğu şekliyle açığa çıkarmak için doğrudan fenomene odaklanan bir yöntem olan ‘epokhe’yi kullanır. Fenomenolojik indirgeme anlamına gelen epokhe Husserl’de kullanıldığı anlamıyla doğal tavrın paranteze alınmasıdır. Husserl epokhe yöntemini kullanarak fenomenin gerçekliğine ulaşmaya çalışırken ‘aşkınsal ego’ya rastlar ve bilincin birliğini sağlayan şeyin bu aşkınsal ego olduğunu düşünür. Sartre’a göre ise bilincin birliğini Ego sağlamaz, Ego zaten bilincin birliğinin bir ürünüdür.

Sartre, *Ego’nun Aşkınlığı*’nda, düşünümü; düşünüm öncesi bilinç ve düşünümsel bilinç diye ikiye ayırır. “*Düşünüm öncesi bilinçte ‘Ben’ yoktur.*”⁵ Düşünüm öncesi bilinç yalnızca nesnenin bilincinde olduğunun bilincindedir ve bu bilincin bilinci konumsal değildir yani bilincin nesnesi bilincin kendisi değildir. Bilincin nesnesi doğası gereği onun dışındadır. Sartre düşünüm öncesi bilinçte ‘Ben’in var olmadığını söyle açıklar; insan varlığı bir tramvayın arkasından ona yetişmek için koşarken, bir kitabı okurken ya da bir manzarayı seyrederken orada ben yoktur. Okumuş olduğu kitaptaki olayların ya da meşgul olduğu her neyse onun gibi şeylerin konumsal olmayan bilinci vardır. Çünkü o zaman insan fenomenler evrenine dalmıştır o anda insan bilincinin birliğini sağlayan şey nesnelerdir. İnsan o an orada yoktur, hiçleşmiştir. Dolayısıyla böyle bir düzlemde “ben” de yoktur. Bu durum tesadüfi bir durum olarak ya da insanın dikkatsizliği sonucu ortaya çıkmaz aksine bilincin yapısı bunu gerektirir.⁶ Yani insan herhangi bir eylemle meşgul olduğunda Ben’inin düşünüm öncesi farkındalığına sahiptir. Sartre’da düşünüm öncesi bilincin bu konumsal olmayan ben farkındalığına “etkin ben” denir. Ancak etkin ben Ben’in yalnızca bir tarafını oluşturur. Sartre’ın “edilgin ben” olarak nitelendirdiği Ben’in diğer yönü ise düşünümsel bilinç etkinliğinde ortaya çıkar. Ego, etkin ben ve edilgin benin birleşiminden oluşur. Düşünüm eyleminde düşünümsel bilinç aracılığıyla açığa çıkan

⁴ Jean Paul Sartre, *Ego’nun Aşkınlığı*, (Çev.: Serdar Rıfat Kırkoğlu), Hil Yayınları, İstanbul 2018, 48.

⁵ Sartre, *Ego’nun Aşkınlığı*, 59.

⁶ Sartre, *Ego’nun Aşkınlığı*, 59.

Ben, bilinç için bir nesnedir. Dolayısıyla bilinç hem düşünüm öncesi düzeyde hem de düşünümsel düzeyde nesnelere yönelir. Sartre bu yönelimsellik için konumsal ifadesini kullanır.

Baktığımız zaman rahatlıkla söyleyebiliriz ki Sartre felsefesinde sadece fenomenler hakiki gerçekliğe sahiptir. Bunun anlamı şudur; insan tarafından tecrübesi edilemeyen, bilinmeyen, kendi varlığının bilgisini insan bilincine vermeyen her türlü varlık sahasını Sartre reddetmektedir. Dolayısıyla bilinç ancak muhatap olduğu nesneyi tanımakta olan bilinçtir herhangi bir nesne ile ilişki içerisinde olmayan bilincin varlığını ortaya çıkarma şansı da yoktur.⁷ Yani bilincin nesnesi olmadan var olması mümkün değildir o, varlığını kendisi dışındaki nesnelere borçludur. Aynı şekilde fenomen de bilinç olmadan varlığından söz ettiremez. “Zira ‘görünmekte olma hali’ esas itibariyle kendisine görüldüğü birini gerektirmektedir.”⁸ Varlık elbette bir gerçekliğe sahiptir ancak özü sadece bilince görüldüğü onun nesnesi olduğu zaman ortaya çıkar. Örneğin herhangi bir bilinç ona yönelmeden bir masanın var olmasının hiçbir anlamı yoktur. Sartre’da, “bilincin varoluş biçimi, kendisinin bilincinde olmaktır ve bilinç aşkın bir nesnenin bilinci olduğu sürece kendi bilincine varır.”⁹ Bilincin nesnesi doğası gereği onun dışındadır. Bilinç: kendi kendisini kendisi olmayan varlıktan kesin olarak ayırır. Bir şeyin bilincinde olmak demek o şeyin bilincinde olmanın bilinçli farkındalığına sahip olmak demektir. Bilinç, kendisi dışında varlığa bağlı olan ve başka varlığa yönelen varlıktır ve bu varlık Sartre’da aşkınlık ve yönelmişlik olarak tanımlanır. İnsan bilinci nesnel dünyaya ilişkindir ve ona bağlıdır. Kendisi dışındaki bir varlığın bilinci olmayan başka varlığa yönelmeyen bilinç, bilinç değildir. “Etik bir varoluş olarak insan gerçekliğinin öz bilinç kazanma süreci, bilincin dışsal dünya ile etkileşimi sonucunda gerçekleşir.”¹⁰ Dolayısıyla bilincin kendisinde sürekliliği yoktur ve devamlılığı nesneye bağlıdır.

Sartre’ın “ontolojik kanıt” adını verdiği şey bilincin kendi kendisini aşarak kendisinin dışına çıkması ve herhangi bir varlığın bilinci olmasıdır. Dolayısıyla

⁷ Kenan Gürsoy, *Sartre Ateizminin Doğurduğu Problemler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, 5.

⁸ Gürsoy, *Ateizmin Doğurduğu Problemler*, 7.

⁹ Sartre, *Ego’nun Aşkınılığı*, 54.

¹⁰ Gülay Özdemir Akgündüz, *Sartre’in Özgürlük Etiğinin Oluşumu*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2013, 16.

aşkınlık bilincin kurucu yapısıdır.¹¹ Çünkü bilinç aşkın olmakla ve kendisi olmayan bir varlık tarafından taşınmakla bilinci ve kendi varlık alanını ontolojik olarak kanıtlamaktadır. Bilincin yönelimselliği tezi *Varlık ve Hiçlik*'te hiçlik ve özgürlük olarak yorumlanır. Sartre'ın ekzistans felsefesinin temel öğretisi de bilincin özgürlüğüdür.

1.3. VAROLUŞ ÖZDEN ÖNCE GELİR İLKESİ

Varoluşçu felsefe, varoluşun önceliğini savunan bir kuramdır. Bakıldığında varlıklarda iki metafizik ilke görünür; bunlardan birisi öz, diğeri ise varoluş (egzistans) olarak adlandırılır. “Öz; bir şeyi, her ne ise o yapan, kendisi olmadan, o şeyin varolamayacağı şey, bir şeyi, başka bir şey değil de, her ne ise o yapan şeydir.”¹² Öz; bir varlığın doğasını oluşturan en önemli özelliktir, öz bir varlığın tam olarak “ne olduğu” sorusunun cevabıdır, bir varlıktan çekilip alındığında o şeyi o şey olmaktan alıkoyandır. Ancak şu bir kalemdir, denildiği zaman aslında onun tam olarak ne anlama geldiği “kalem olmak”lığın mahiyeti söylenmiş olmaz sadece onun diğer başka kalemler ile ortak olan niteliklerinden bahsedilmiş olunur. Bu ortak nitelikler evrensel özü yani bütün kalemler için söz konusu olabilecek olan özü oluştururlar. Bireylere özgü niteliklerle tamamlandıkları zaman tekil olarak “şu kalem” için söylenebilecek bir mahiyetten bahsedildiğinde ise evrensel olan öz bireysel öz olur. Varoluşçu felsefedeki anlamıyla egzistans yani varoluş ise; soru sorma yeteneğine sahip, kendi kendisine bir tanım atfedebilen, kendisine imkan tayin ederek kendi özünü belirlemeye muktedir olan varlıklar için dolayısıyla insan için kullanılan bir kavramdır.

Varoluşçu felsefe anlayışında insan için “varoluş özden önce gelir” . Sartre’a göre de her şeyin bir özü ve egzistansı vardır ve insanın egzistansının yani varoluşunun özüne önceliği vardır. Bu demektir ki insan önce var olur yani bu dünyaya gelir ne olacaksa kendisi neyi tasarlırsa ondan sonra olur. Çünkü insan hayatı bu dünyada başladığında o hiçbir şey değildir. Onu tasarlayacak ona bir öz atfedecek bir üstün varlık da olmadığına göre insan bir doğaya ya da öze sahip değildir. Sartre tam olarak bağımsızlık ile nitelendirdiği insan varoluşuna karşı düşen belirlenmiş bir öz ve ona bu özü verecek olan Tanrı fikrinin kesinlikle ortadan kaldırılması gerektiğini dile getirir. Çünkü ona göre insan

¹¹ Jean Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, (Çev.: Turhan Ilgaz ve Gaye Çankaya Eksen), İthaki Yayınları, İstanbul 2014, 35.

¹² Ahmet Cevizci, *Büyük Felsefe Sözlüğü*, Say Yayınları, İstanbul 2017, 1468.

özgürlüğü dünyaya anlam veren yegane şeydir ve bu durumu engellediği için Tanrı fikrine başkaldırmak gerekir.¹³ Çünkü Tanrı'nın olması demek insanın özünün olması demektir ve bu özgürlüğün olmadığı anlamına gelir. Tanrı'nın ve dolayısıyla insan doğasının olmaması; insanın önce var olduğunu sonra da kendi kendisini tanımladığını ortaya koyar. İnsan önce var olur özü daha sonra kendisi tarafından belirlenir. Ancak yapılmış bir nesneyi ele alacak olursak örneğin bir bardağı onun özü varoluşundan önce gelir. Bardak var olmadan önce onun özü ne işe yarayacağı bellidir. Bu onu yapacak kişi tarafından belirlenmiştir. Bu durumda nesneler için “*Yapış, varoluştan önce gelir.*”¹⁴ diyebiliriz. Bir nesne onu yapacak kişi tarafından tasarlandıktan sonra yapılır ve var olur. Özü o nesne daha varlık haline gelmeden evvel bellidir. Fakat insan öyle değildir, insan önce vardır şu veya bu olması daha sonra gelir. Yani onun özü kendi elindedir kendisi tarafından ancak var olduktan sonra belirlenir.

Sartre göre sadece insan varlığında varoluş özü önceler. Ancak onun dışındaki diğer varlıklar tıpkı bir tohumun gerekli koşullar sağlandığında oluşacağı meyve ya da sebze olma potansiyelini içinde barındırması gibi özlerini içlerinde taşırlar ve uygun koşullar sağlandığında tohumun taşıdığı potansiyel ve imkan her birinin tek tek özlerini oluşturur. Dolayısıyla insan harici varlıklar da öz, varoluşu önceler yani özleri daha onlar varlığa gelmeden bellidir.¹⁵ Fakat sadece insan için varoluş özden evveldir. İnsan dışındaki tüm nesnelerin, şeylerin birer varlığı vardır insanın ise varoluşu.

Sartre'a göre varoluş kendinde gizli olan bundan sebep kavranmasının ve düşünülmesinin olanaklı olmadığı buna karşın “olmak” fiili içinde anlam kazanan aktif bir yaşantı hali ve sürecidir.¹⁶ Varoluş olmuş bitmiş bir şey değildir, insan hiçbir zaman “bir şey” olmaz. Olabileceği her şeyi potansiyel olarak özgürlüğünde taşır. İnsan bu dünyada olduğu her an varoluşur. Sartre'ın düşüncesinde insan varlığının özünün anlamı daha belirlenmemiş kendisi tarafından belirlenecek bir tasarı olduğudur.¹⁷ Yani insanın özü belirlenmemişliğidir desek hata olmaz. İnsanda varoluş özden önce gelir. Daha sonra o kendini kendi özgün özünü yaratır. Fakat tüm bunlara rağmen Sartre yine de insanın

¹³ Vedat Çelebi, “J. P. Sartre'ın Varoluşçuluk Düşüncesi”, *Beytülhikme An International Journal of Philosophy*, Sayı:2, 2014, 66.

¹⁴ Jean Paul Sartre, *Varoluşçuluk*, (Çev.: Asım Bezirci), Say Yayınları, İstanbul 2016, 38.

¹⁵ Nurettin Topçu, *Varoluş Felsefesi Hareket Felsefesi*, Dergah Yayınları, İstanbul 2016, 41-42.

¹⁶ Vefa Taşdelen, *Kaygıdan Umuda Varoluşun Renkleri*, Hece Yayınları, Ankara 2017, 26.

¹⁷ Alasdair MacIntyre, *Varoluşçuluk*, (Çev.: Hakkı Hünler), Paradigma Yayınları, İstanbul 2001, 39.

şöyle ya da böyle olmasına, kendi kendisini bu dünyada fırlatılmış bulmasına, acı ve keder ile hayatı boyunca mücadele etmesine yetecek kadar bir öze sahip olduğunun ve bu özü de kendi kendisinin yaratacağının farkındadır.¹⁸ Ve genel olarak varoluş felsefesi özel olarak da Sartre insana kendi özünü yaratma imkanı verir ve insanı eyleme sürükler.

Görüldüğü gibi Sartre ekzistansiyalizmi, ekzistansa tam bir öncelik verir ve sadece bilinç sahibi bir varlık olan insan için varoluş özden önce gelir. İnsan var olduktan sonra ne olmak istiyorsa onu seçer ve olur. Tanrı olmadığı ve insan özü önceden belirlenmediği için bunu yapmaya mecburdur. Sartre Tanrı'nın varlığını reddeder. Çünkü insan kendi kendisinin tam anlamıyla bağımsız ve yalnız bir varlık olarak bilir ve buna inanırsa ancak o zaman kendi varoluşunu kendi hakimiyeti altına alabilecektir. Mutlak anlamda özgürlüğe sahip olan bir varlık olarak insanın varoluşuna aktifliğini kazandırmanın şartı Sartre'ın felsefesinde Tanrı'nın olmaması durumudur. Öyle ki insan özünü belirleyen yüce bir varlığa inanç insan varoluşunun ortaya çıkmasına en büyük engeldir. Birinin varlığı kesinlikle diğerine imkan bırakmaz.¹⁹ Sartre'ın *Şeytan ve Yüce* adlı tiyatro eserinde piyesin kahramanı Goetz'ın ağzından şöyle söyler; “Başımızın üstündeki şu boşluğu görüyor musun? Tanrı işte o. Kapıdaki şu yarığı görüyor musun? İşte Tanrı o. Topraktaki şu çukuru görüyor musun? Tanrı o yine. Sessizlik, Tanrı, o Tanrı. (...) Henrich sana büyük bir açıkgozluluk öğreteceğim. Tanrı yoktur.”²⁰ Sartre'a göre Tanrı varsa özgürlük olmaz ve insan kendi özünü oluşturma imkan ve gücünden yoksun olur. Bu imkan ve gücün olabilmesi için Tanrı'nın olmaması gerekir. Bu sebeple Sartre “Tanrı'yı; insanın özünü belirleyen bir kudret olarak gördüğü için reddeder.”²¹ Tanrı olursa insan özgür olamaz ve kendini vücuda getiren bir seçme yapamaz.

Varoluş; bir durum değildir, bir edim bir etkinlik halidir; olabilirlerden henüz olmayan tasarıya bir geçiş etkinliğidir. Var olmak; o anki mevcut halimizin dışında daha önce sadece ihtimal olanın bulunduğu alana geçmek ve orada kendini yeniden var etmek demektir. Ancak var olmak için bilinçsizce bir halden ötekine atlamak yeterli gelmez. Gerçek oluş ve varoluş her zaman özgürlüğü gerektirir. Sadece özgür olarak kendi varlıklarını seçenler, kendilerini yaratanlar, kendilerini sürekli yeni baştan var edenler,

¹⁸ Hengri Maugin, *Varoluşçuluk ve Sartre*, (Çev.: Ahmet Cengiz), Evrensel Basım Yayın, İstanbul 2004, 121

¹⁹ Gürsoy, *Ateizmin Doğurduğu Problemler*, 56.

²⁰ Jean Paul Sartre, *Şeytan ve Yüce Tanrı*, (Çev.: Eray Canberk), Ataç Kitapevi, İstanbul 1964, 159-160.

²¹ Mehmet Aydın, *Din Felsefesi*, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir-2012, 226.

varoluşlarına benimdir benim eserimdir, diyebilenler gerçekten var olurlar. Var olmak için; ne olmayı hedefliyorsa insan hedeflediğini seçmesi gerekir.

Varoluş hiçbir vakit erişilmeyen sürekli bir yükseliştir, insanın kendisini aşmasıdır. Ancak özgür olarak seçimde bulunarak gerçekleştirilen daha başka bir varlığa doğru değişme ile insan var olabilir. Asıl mesele insan varlığının ne olduğu ya da olmadığı değil, olmak istediğini seçmesidir yani özgürlüğüdür. İnsan kendisinin dışında ona başka olan daha yüce bir varlık tarafından belirlenmemesine ve desteklenmemesine rağmen her zaman kendi kendisini aşan bir varlıktır. Dolayısıyla insanı tanımlayan en büyük özellik onun özgür bir varlık olmasıdır. Özgürlük denilen şey insan varlığının yapısından ayrılabilir bir şey değildir.²² İnsan özgür olmaya ve kendi kaderini kendi eline almaya mecburdur. Dolayısıyla varoluşun özden önceliği ilkesi Sartre'da temelini özgürlükte bulur. Çünkü insan özgür olmasaydı kendini belirleyemeyecek olsaydı varoluş özden önce gelmezdi. Bir öze dünyaya gelmek nasıl olacağının belirli olması özgürlüğe ters düşer. Sartre felsefesinde insan özgür bir varlık olarak olmak istediği kişiyi seçer. İnsan için yeni olanaklar ancak öldüğünde tükenir. Fakat şunu da belirtmemiz gerekir ki insanın, insan olmak özü o daha doğmadan bellidir. İnsan, insan ya da taş olmayı seçemez. İnsan, insan olarak doğar ve doğduktan sonra nasıl bir insan olacağını kendisi seçer. Doğmuş olduğu sınıfı, boyunu, zekasını vb. insan kendisi seçmese de bu ham veriler karşısında takınacağı tavır insana bağlıdır. İnsanın kendisine yabancılaştığı bir dönemde oraya çıkan varoluşçu felsefenin insanı kavrama şekli ve bilhassa insan varlığının kendi kendisinin özünü oluşturması fikri ile insana, kendi kendisini yeniden inşa etme imkanının verilmesi ve özgürlüğün insan varlığının en önemli özelliği olarak görülmesi son derece manidardır.²³ Bundan sonra artık her şey insanın kendi elindedir. İnsan neyi isterse, odur.

²² Emin Çelebi, "Sartre'da Özgürlüğün Ontolojik Temelleri Üzerine", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:30, 2010, 94.

²³ Fikri Gül, "Varoluşçu Felsefenin Türk Düşünce Hayatındaki Yansımaları", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:18, 2014, 29.

İKİNCİ BÖLÜM

VARLIK KATEGORİLERİ

2.1. KENDİNDE VARLIK

Sartre, felsefesinde bilincin etkinliğini açıklamak ve özgürlüğün ait olduğu yeri göstermek için varlığı iki alana ayırır; kendinde varlık ve kendisi için varlık. Fenomenin varlığı ile bilincin varlığı birbirinden başka şeylerdir. Kendinde varlık ve kendisi için varlık görünmez bir hudut ile çizilmiş gibi birbirinden apayrı olan iki varlık alanına sahiptir. Sartre, evreni yani fenomeni “kendinde varlık” olarak nitelendirir kendisi için varlık olan ise bilinçtir. “Kendinde varlık” kendisi ile özdeşdir. O ne ise odur, kendisinden başka bir şey olamaz, kendisi olmayan ile hiçbir münasebeti de olamaz. Varlık kendindedir ve ne başka bir şey olmayı isteyebilir ne de başka bir şey olabilir. O her zaman ne ise odur.²⁴ Sartre, fenomeni söyle açıklar; fenomen, mutlaka nasıl ise öyledir, çünkü o kendi kendini olduğu şekliyle ortaya koyar böylece görünüş ve öz arasındaki farklılık da ortadan kalkar. Sartre “ne ise odur” derken aslında varlığı “görünen” ve “gerçek” ikiliğinden de kurtarmak ister. Çünkü ona göre Kant’ın söylediği gibi fenomenlerin arkasında olan ve insan tarafından hiçbir vakit ulaşılamayacak olan bir öz yoktur. Fenomenlerin varlığı tamı tamına göründükleri şeydir. Kendinde varlık ne ise odur görüldüğünden başka bir şey değildir, olamaz.

Sartre’a göre kendinde varlık yaratılmamıştır kendi dışında başka bir varlık tarafından da sebeplendirilmemiştir yoktan yaratılma fikri varlığın nasıl meydana geldiğini açıklayamaz. Çünkü varlık bir öznelde içinde anlaşılırsa bu öznelde bir nesnelliğin tasavvuru olamaz. Yani bir öznelde istese de nesnelliğin yaratma iradesini taşıyamaz. Dolayısıyla Sartre’a göre Leibniz’in dediği gibi varlık aniden ışıma ile ortaya çıkmış bile olsa kendisini sadece kendisini yaratan varlığa karşı olumlar çünkü diğer türlü var olması olanağı yoktur. Dolayısıyla varlık yaratılmış bile olsa bu tezle açıklanamaz çünkü kendisini yaratan varlığın karşısında eriyip gitmeden durmak demek kendi kendinin dayanağı olmak demektir. Seni yaratan tanrısal varlığın en ufak bir izini bile taşımamak demektir. O halde Sartre’ın düşüncesinde kendinde varlık yaratılmış olsa

²⁴ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 37-42.

bile yaratma aracılığı ile açıklanamaz.²⁵ Kendinde varlık olmak varlığını sahiplenmektir. Ancak buradan kendinde varlığın kendi kendisinin sebebi olduğu sonucu da çıkmamalıdır. Çünkü varlık kendi kendisidir. Kendi kendisiyle özdeşliği dışında hiçbir şekilde tasavvur edilemez. Kendinde varlığa kendisinde veya dışında bir sebep tayin etmek Sartre’a göre anlamsızdır.

Kendinde varlık etkinlik de edilginlik de değildir. Etkinlik de edilginlik de insana ait özelliklerdir. Bilinçli bir varlık olarak insan, kendi amaçları doğrultusunda hareket ettiği vakit etkindir. Onun etkinliğini icra ederkenki kullandığı araçlar ise edilgindir. Yani kendinde varlık etkin bir varlık değildir. Çünkü; amacın ve bu amacı sağlayan araçların olabilmesi durumu için varlığın olması şarttır. Belli bir durumdur ki Sartre’a göre kendinde varlık edilgin bir varlık da olamaz. Edilgin bir varlık olmak yine varlığa sahip olmayı gerektirir. “*Varlığın kendinde-kaim oluşu [consistanceen-soi de l’etre], etkin olanın da edilgin olanın da ötesindedir.*”²⁶ Dolayısıyla kendinde varlık etkin de edilgin de değildir. Böyle bir durum ancak insan için söz konusu olabilir.

Ancak kendinde varlığı bilinç varlığı ile kıyas ederek açıklamaya çalışırsak varlığın tam olarak ne olduğu ve asıl mahiyeti o zaman gereği gibi anlaşılır. Kendinde varlık, kendi kendine en küçük bir mesafe olmaksızın kendi içindeliktir. Ancak buradan varlığa ‘içkinliktir’ demek yanlış olur çünkü içkinlik kendine doğru alınabilecek mesafenin en küçüğüdür fakat yine de mesafedir. Nitekim varlık için sadece vardır diyebiliriz. Varlık, içkinliktir ancak kendini gerçekleştirmekten aciz bir içkinliktir olumlamadır ancak yine kendi kendini olumlayamayan şekilde olumlama etkinliktir ancak kendi kendisiyle tamamen dolu olduğundan etkinliğini kullanamayan, etkiyemeyen bir etkinlik. Özetle varlık kendindedir. Varlık, kendi kendisiyle tamamiyle dolu olduğu için ne ise aynen odur. Ne ise o olmaklık kendinde varlığın olumsal bir özelliğidir. Varlık, kendinin kendisiyle sentezidir. Yani varlık kendisi dışında hiçbir şey ile açıklanamadığından kendisi dışında hiçbir şey ile münasebete de giremez.

Kendinde varlık bir yasaya, yargıya vb. hiçbir içeriğe sahip değildir. “*Kendindenin gizi yoktur: o, somdur [massif]. Bir anlamda onu bir sentez gibi tanımlamak mümkündür. Ama o bütün sentezlerin en ayrılmazıdır: kendinin kendisiyle sentezidir.*”²⁷ Yani varlık

²⁵ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 39.

²⁶ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 39.

²⁷ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 41.

dışarıdan bihaber kendi kendiyile özdeşdir. Genel anlamıyla bir sentezden bahsederken birbirinden ayrıştırılabilir olan bir şeyin başka bir şey ile karışımından söz ederiz. Ancak kendinde varlığın kendisi ile sentezi bu türden bir sentez değildir. Çünkü bir şeyin kendisine özdeş olan şeyle sentezi ayrıştırılamaz. Kendinde varlık ne ise odur, hiçbir olumsuzlama içermez, başkalık nedir bilmez, kendisi dışında hiçbir başkayla hiçbir bağ kuramaz.

Sartre kendinde varlığı *Varlık ve Hiçlik*'te şöyle açıklar; kendinde vardır. Bu onun varlığının ne mümkün bir varlıktan ne de zorunlu bir varlıktan çıkarılabileceği anlamına gelmemelidir. Çünkü zorunluluk mantıksal anlamada ideal olan önermelerin bağlantısı ile ilgilidir varlıkların değil. Herhangi bir fenomen var olduğu sürece başka bir fenomenden türetilemez. Kendinde varlık olarak fenomenler hiçbir vakit mümkün olan varlıktan türetilmeye çalışılmaz. Çünkü mümkün olma Sartre'a göre varlığın diğer yüzüne yani insana ait olan bir yapıdır. Kendinde varlık yani fenomen kesinlikle mümkün ya da imkansız değildir. Onun en önemli özelliklerinin başında var olması gelir. Buna kendinde varlığın "olumsallığı" denir. Sartre'a göre kendinde varlığı mümkün ya da zorunlu hiçbir varlığa dayanak göstererek açıklayamayız. "*Var olması, zorunlu ve imkansız olmayan her şey, olumsaldır.*"²⁸ Yani kendinde varlığın olumsallığı onun var olmasının da olmamasının da aynı ölçüde olanaklı olduğunu gösterir. Yaratılmamış, varlık nedeni bulunmayan, tanımlamalar dışında hiçbir şekilde açıklanamayan kendinde varlık Sartre'a göre fazladandır. Sartre, kendinde varlığın nedensiz ve gerekli olmayan olumsal özelliğine fazladan olma der. Fazladan olmak demek saçma olmak demektir. Ona göre onca varolanın şu an burada olması tamamiyle saçma ve anlamasızdır. Sartre *Bulantı* adlı romanında Antoine adlı karakterin ağzından şunları söyler; "*Burada bulunmamız için tek bir neden yoktu, hiçbirimiz böyle bir neden ileri süremezdi. Utanç içinde bulunan ve belirsiz bir tedirginlik duyan her var olan, ötekilerin karşısında kendini fazlalık olarak hissediyordu. Fazlalık.*"²⁹

Kendinde varlık sebepsiz, izahsız bir varlıktır. Yani kendinde varlık saçmadır. Çünkü onu bir şeye dayandırarak açıklamak imkansızdır. Bir şeye dayandırarak yapılmaya çalışılan tüm tanımlamalar sonuçsuz kalır. "*Sartre'da kendinde varlık, mutlak bir saçmalık olarak mütalaa edilirken,(...) bilincin müdahalesi ile bir mana kazanmaya*

²⁸ Cevizci, *Büyük Felsefe Sözlüğü*, 1427.

²⁹ Jean Paul Sartre, *Bulantı*, (Çev.: Selahattin Hilav), Can Yayınları, İstanbul 2016, 191.

başlar ve “bilinç için varlık” halini alır.”³⁰ Kendinde varlık Sartre’a göre kendi kendisine gönderimde bulunamadığı halde kendi kendisiyle dopdolu olduğu ve bilinmesini engelleyecek bir sırta sahip olmadığı için onun içerisine müdahale edebilecek, dokunabilecek dışarıdan herhangi bir şey olamayacağı için insanda olduğu gibi kendi kendisini gerçekleştirmesinin mümkün olmadığı bir varlıktır.³¹ Kendinde varlık sadece kendi kendine orada anlamsız olarak durur, fazladandır ve saçmadır. Ona anlam kazandıran, varlığına bir sebep atfeden, kendisiyle ilgilenmiş olan, kendisi için varlıktır. Dolayısıyla kendinde varlık, kendisi için varlık ile anlam kazanır. Bir insan görmediği ona bir anlam yüklediği zaman fevkalade bir manzaranın hiçbir anlamı olmaz. Kendinde varlık anlamını ona yönelen bilince borçludur.

Kendinde varlıkta kendi kendine mesafesiz olan hiçbir varlık parçası yoktur. Kendinde varlık doludur, doluluktur. Kendinde varlık olarak fenomen kendi varlığı ile doludur. Kendi kendisiyle mükemmel bir şekilde bütündür ve uyumludur içerisinde hiçbir şekilde bir boşluk düşünülemez. Onda hiçliğin sızabileceği en küçük bir delik veya çatlak bulunamaz. Kendinde varlık, kendisiyle tastamam doludur ve en küçük bir boşluk içermediği için kendinde varlığın bağrına hiçliğin sokulmasının imkanı yoktur. Kendindeyi insandan ayıran en önemli özelliklerden biri de budur; hiçlikten yoksun olmak.

Kendinde varlık kendini “başka olan” olarak ortaya koymadığı için salt olumluluktur. Çünkü başkayla ilişkinin koşulu kendini başka olmayan olarak ortaya koymak onu olumsuzlamaktır. Söz gelimi kendisi için kendinin bir bardak olmadığını bilir. Karşındaki varlığı olumsuzlayarak kendini ondan başka olarak ortaya koyar ve sıyrır. Ancak kendinde varlık olumlulukla doludur ve hiçbir eksiklik içermez. Bir masa masadır bir sandalye de sandalye başka bir şey olamazlar ancak ne ise o olabilirler. Kendinde varlık vardır, kendindedir, olumsaldır, salt olumluluktur ve ne ise odur. Kendinde varlık kendisini tanımlarken sayılıp dökülen bu özellikler dışında Sartre’a göre hiçbir şekilde açıklanamaz.

³⁰ Gürsoy, *Ateizmin Doğurduğu Problemler*, 22.

³¹ Ahmet Cevizci, *Felsefe Tarihi*, Say Yayınları, İstanbul 2011, 1158.

2.2. KENDİSİ İÇİN VARLIK

“Kendisi için varlık” Sartre’a göre; ne ise o olmayan, ne değilse o olan varlıktır. İnsandır. Ne ise o olmayan demek insanın hiçbir zaman olmuş olduğu şey olarak kalamayacağını gösterir. Kırk yaşındaki herhangi biri o ana kadar yapmış olduğu seçimlerin toplamı olarak görülebilir. Eğer bundan sonraki hayatında onu eksiltecek ya da artıracak tek bir seçim bile yapamayacak olsaydı -ki bu kendisi için, için mümkün değildir- ancak o zaman insan için ne ise o olan diyebilirdik. Kendisi için varlığın ne ise o olacağını söylemek onu edilgin, pasif bir varlık haline getirmektir. İnsan, ne değilse o olan varlıktır. Ne değilse o olmak demek söz konusu varlığın hiçbir zaman o ana kadar olmuş olduğu şey ne ise o olarak kalamayacağını gösterir. Kırk yaşındaki adam o yaşına kadar nasıl yeni seçimlerde ve atılımlarda bulunduyorsa bundan sonra da öyle olacaktır. Dolayısıyla insan sürekli olarak kendisini o ona kadar olmuş olduğu şeyin dışarısına itecek ve ne değilse o olacaktır.

Kendisi için varlık idrak mekanizmasını yürüten bilinçten başka bir şey değildir. İnsan bir bilinç varlığıdır. Bilincin en önemli vasfı Sartre’a göre hiçbir zaman kendi kendisi ile tanımlanamaz olmasıdır. Bilincin; algılayacağı kendisine obje haline getirebileceği bir dış dünya olmadan var olma olanağı yoktur. Çünkü bilinç her zaman kendi dışındaki bir objeye çevrilmek mecburiyetindedir. Bu onun özelliğidir. *“Bu nedenle bilince kendi başına bir varlık izafe etmek imkanımız yoktur.”*³² Bilmekte olanın (bilincin) tek başına yani bir bilinmekte olan olmadan bir şey ifade etmediği gibi bilinmekte olan da kendi başına bir şey ifade etmez. Çünkü bilinen dünya kendisi için varlık olan insan aracılığıyla ortaya çıkmıştır. Kendinde olan, varlığını bilince borçludur. Kendinde varlık bilincin kendisini konu edinmesiyle anlam kazanır. Fenomenin varlığının bilgisini ortaya çıkaracak olan şey bilincin varlığıdır. Fakat kendisi dışındaki her türlü varlığı bilinen bir varlık şekline sokan bilinç bir hiçlikle ve yoklukla tanımlanır. Bilinç, varlığı kendi kendisine problem olan bir varlıktır. Çünkü bilinç kendi kendisiyle örtüşmez. Bir kendisi için, kendisiyle çakışmayan olarak özdeş olmayan olarak kendi kendini var olmak için belirleyen varlıktır. Kendisi içine bu imkanı tanıyan özgürlüğüdür.

Kendisi için varlık tamamlanmamış, eksik bir varlıktır. O asla tamamlanamaz. Oysa kendinde varlıkta hiçbir eksiklik yoktur. Fakat kendisi içinin eksikliğinin olumsuz bir

³² Gürsoy, *Ateizmin Doğurduğu Problemler*, 24.

anlamı da yoktur. Çünkü insan eksik bir varlık olduğu için sürekli kendisinin olduğu halinin ötesine geçme çabası vardır, insan mümkün olanları kendisine açabilir. İnsan aslında kendisiyle örtüşmek ister tamamlanmak ister bu yönüyle her zaman kendinde varlığa öykünür. Kendisi için, bir varlık değildir ancak var olma gayreti sürdürme ve kendisini daima kendinde varlığa doğru bir hamle olarak gösterme durumundadır. Çünkü kendinde varlıkta bir eksiklik yoktur fakat kendisi için varlık sürekli olduğu şeyin ötesine geçer ama asla tamamlanamaz. *“Kendisi için varlığın var olabilme çabası kendi kendisi ile dolu olmak, kendi varlığının temeli olmaktır.”*³³

Kendisi için varlık, kendinde varlığa yani fenomene taban tabana zıt olan ayrı bir varlık alanına işaret eder. Kendinde varlık vardır, kendi kendisiyle özdeş ve tastamam doludur. Ancak kendisi için varlık için kendinde varlıktan bahseder gibi “o şöyledir” gibi bir tanımlama yapılamaz. Kendisi için varlığın varlığı böyle bir tanımlamayı imkansız kılar. Çünkü kendinde varlık kendi kendisiyle her bir parçası uyumlu olan bir varlıktır. Ancak buna karşın kendisi için varlığın varlığı yoktur. Çünkü kendisi için varlık kendi varlığına her zaman bir mesafede durur. Kendisi için hiçbir zaman kendi kendisiyle özdeş olma anlamında kendini yakalayamaz. Yeni bir hamle ile atılımda bulunduğu her defasında kendi kendisinin dışına çıkarak önceden olmuş olduğu şeyden sürekli olarak ayrılır. İşte tam da bu sebeple kendisi için hakkında herhangi bir fenomenden bahsettiğimiz anlamıyla “o vardır, şudur ya da budur” diyemeyiz. Günlük hayatın içinde Ceren’den ya da Engin’den bahsederken “Ceren şudur” ya da “Engin budur” demek pek mümkün değildir. Onların herhangi bir olaya tanıklıkları halinde gösterdikleri reaksiyonun tahmininde yanılma payımız oldukça yüksektir. Bu tahminin doğru olma ihtimali pek çok diğer olasılığın doğrulu ihtimalinden çok uzakta değildir. Ceren, tanık olduğu olay karşısında belki onlarca farklı tepkiden birini göstermiş olabilir. Ancak kalemi elimize alırsız ve eğer mürekkebi bitmediyse yazar. Şu mavi masanın üzerine kahvemi koymamda hiçbir sakınca yoktur. Masa ağırlık kapasitesini aşmayan her şeyi üzerinde taşır. Veyahut tam tersi; mürekkebi bitmiş ya da ucu kırılmış bir kalem yazmaz. Ya da mavi masa üzerinde bir kamyon taşıyamaz. Dolayısıyla kendisi için varlık hakkında böylesine bir yargıya varabilmemiz mümkün değildir. Masa masadır ve üzerinde bir şeyler taşır, kalem ise kalemdir ve işlevi yazmaktır.

³³ Gürsoy, *Ateizmin Doğurduğu Problemler*, 31.

Kendisi için varlığı Sartre bilinç varlığı olarak diğer varolanlardan yani başkası için varlıktan ve kendinde varlıktan ayırır.³⁴ Bir olumsuzlama yetisi olan bilinç kendi kendisini daima kendisi olmayan şeyden ayırır. İnsan etrafında gördüğü nesnelerden ya da ötekilerden ayrı bir varlık alanına sahip olduğunun bilincindedir. Bir sehpa ya da bir bardak olmadığının bilincine varmasını sağlayan şey olumsuzlama yetisidir. Olumsuzlama yeteneği olarak bilinç varlığı deneyimden bağımsız doğuştan getirilen a priori bir öze sahip olmayan varlıktır. Dolayısıyla bilinç yalnızca deneyim etkinliği aracılığıyla tanımlanabilir bu etkinlik de olumsuzlama etkinliğidir. Bilinç Sartre’a göre bu karakter aracılığıyla kendi kendisini kesin olarak olumlu olan öteki varlıklardan tamamıyla ayırır.³⁵ İnsan dışındaki varlıklar salt olumlama iken insan olumsuzlama özelliği ile ön plana çıkar. Dolayısıyla bilinci sabit bir tanım ile anma ya da ona herhangi bir öz atfetme imkanımız yoktur. Bilincin kendisini kendisi olmayandan ayırması olumsuzlama etkinliği ile mümkündür.

Kendisi için varlığı kendinde varlıktan ayıran en önemli özelliğin bilinç olduğunu ve bilincin de en önemli ve belirgin özelliğinin kendi kendisiyle tanımlanamazlık olduğunu söylemiştik. Sartre için bilinç, kendi kendisiyle dolu olmadığı yani boş olduğu için doldurulması gereken bir varlıktır. Kendisi dışındaki varlıkları sürekli kendisine konu edinmesiyle bilinç adeta kendinde varlıkla ile kendisi için varlığın sentezi halini alır.³⁶ Bu anlamda kendisi için varlık bilincin kendisi olduğundan o, kendisini kendinde varlık ile doldurur. Bilincin yönelimselliği tezi onun daima kendisi dışındaki şey’lerle dolu olduğunu gösterir. O durmaksızın kendi kendisine kendisinin dışındaki şey’i nesne edinir. Çünkü aynı zamanda bilincin kendi kendisinin bilincinde olması onun kendisi dışındaki bir şeye yönelmesiyle mümkündür. Dolayısıyla bilinç nesnel dünyadan ayrı değil, sürekli onunla doludur.

Sartre insanın kendisi için varlık olarak diğer varlıklardan farklı gerçek bir varoluşa sahip olduğunu düşünür. Çünkü insan dışında diğer varolanlar insana mahsus olan bir bilincin varlığına sahip olmamasının yanında varoluşa da sahip değillerdir.³⁷ Varoluşa

³⁴Metin Bal, “Sartre’ın Varoluşçu Felsefesi ve Dava Edebiyatı”, *Felsefe Arkivi*, Sayı:50, 2019, 17-29.

³⁵ Vedat Tezcan, “Sartre’ın Tanrı Tanımlamazlık Tasarımı ve Bulantı”, *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:1, 2018, 55.

³⁶ Talip Karakaya, “Jean Paul Sartre Felsefesinde Kendisi İçin Varlığın Ontolojik Analizi”, *Felsefe Dünyası Dergisi*, Sayı:39, 1992, 76.

³⁷ Abdul Kadir Çüçen, *Varlık Felsefesi*, Ezgi Kitapevi, Bursa-2014, 54.

sahip olmak sadece insana özgü bir şeydir. İnsan dışındaki her şey birer varlık'a sahiptir. İnsan ise varoluşa. İnsan, olmuş bitmiş ne ise o ya da "şudur" diyebileceğimiz bir varlığa sahip olmadığından onun varlığını "varlık" olarak algılamak da hiçbir zaman mümkün olmayacaktır. İnsanın varoluşunun özünü öncelmesi onun dünya içinde olduğu süre boyunca kendini, özünü yakalayamayacak olduğunu gösterir. Deyim yerindeyse Sartre'a göre kendisi için sürekli olarak yeni atılımlarda bulunması ve kendisine belli bir mesafede durması dolayısıyla kendi kendisini insan bedeninin gölgesini takip etmesi gibi takip eder. Ancak asla yakalayamaz. Kendisi içinin kendi kendisine belli bir mesafede durmasının anlamı da budur. İnsan yeni bir atılım gösterdiği her an yepyeni bir varoluşa sahip olur.

*"İnsan, belirli bir yöne doğru hareket etmek kabiliyetine sahip yönelim ve atılım gerçekleştirebilen varlıktır."*³⁸ Kendisi içinin, kendi kendisinin dışına çıkmasına sebep her yönelim ve atılım onu başkalaştırır olduğu şeyin dışına iter. Dolayısıyla "A" "A" dır, cinsinden bir tanımlama onun için imkansız hale gelir. Aşkın bir varlık olarak insan, olmuş olduğunu aşan ve henüz olmadığını tasarlayan varlıktır. Hareket ve atılım kabiliyeti insanı kendinde olmaktan alıkoyar. İnsan her zaman ne değilse odur. Kendisi için varlık yaşamı boyunca bir varabilme uğraşı içerisinde. Bu nihai hedef ona yeni duraklar ve atılımlar için motivasyon sağlar. *"Bilicin varabilme uğraşı kendi kendisi ile dolu ve kendi varlığının temeli olmak içindir."*³⁹ Fakat Sartre'a göre bilincin kendi kendisiyle dolu olmasının imkanı yoktur. Bu beyhude bir çabadır.

İnsan varlığı: bütünsellikten yoksun, eksiklikler varlığıdır. İnsanın eksik bir varlık olduğunu idrak etmesi onun için kendi kendisinin özgün dünyasını yaratacak olan değerlerin ortaya çıkması bakımından başlangıç noktasını oluşturur.⁴⁰ İnsanın içindeki eksiklik ve tamamlanmamışlık duygusu onu hareket etmeye sevk eder. Her hareket onun varlığına yeni bir şey ekler ancak insan asla ve asla bu duygudan kurtulamaz. Bu duygunun kendisi onun iç daralması yaşamasına sebep olsa bile esas olarak Sartre için onu eyleme iten çok güçlü bir duygudur. Her atılımını tamamlanma umuduyla gerçekleştiren insan deyim yerindeyse her defasında hayal kırıklığına uğrar. Yaşamış olduğu hayal kırıklığı yine de insanı eylemden alıkoyamaz. Çünkü insan bağrında taşımış

³⁸ Abdurrazak Gültekin, "Sartre ve Levinas'ta Başkası/ Öteki ve Özgürlük", *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler, Dergisi*, Sayı:3, 2020, 74-89.

³⁹ Karakaya, *Jean Paul Sartre Felsefesinde Kendisi İçin Varlığın Ontolojik Analizi*, 78.

⁴⁰ İsmail Hakkı Demirdöven, "Filozof Olarak Jean Paul Sartre", *Frankofoni: Fransız Dili ve Edebiyatı İnceleme ve Araştırmaları Ortak Kitabı*, Sayı:18, 2020, 90.

olduğu hiçliği hiçbir zaman doyuramaz. Hiçlik, kendisi için varlığı kendinde varlıktan ayıran en güçlü nosyondur.

Kendisi için varlık kendi varlığında eksik olan tamamlanma umudundan yoksun olan varlıktır. İnsan etkinlikleri aracılığıyla bu eksik varoluşu doyurmaya, bütünlüğe ulaşmaya çalışır. Kendinde varlık; tam, mükemmel, oluştan yoksun iken, kendisi için; eksik, mükemmel olmayan ve oluş halindedir. Kendisi için varlığı kendinde varlıktan ayıran şey, kendisi için varlığın kendi kendisiyle özdeş olmaması ve bilinç sahibi olmasıdır. Bilinç kendisi için varlığı olduğundan farklı durumlara sürükler onu olduğu şeyden ayırır. İnsan daima olduğu şeyi olumsuzlayabilir ve başka bir şey olmayı seçebilir. Olumsuzlama daima bir insan etkinliğidir çünkü; olumsuzluk ya da hiçlik ancak kendisinde bir olumsuzluk ya da eksiklik taşıyan bir varlık için mümkün olabilir. Sartre şöyle der; var olanlar içerisinde sadece insanın dünyasında eksiklik olabilir ve bu durum insan tarafından fark edilir. *“Her eksiklik bir üçlü varsayar: eksik-olan ya da eksikliği-duyulan, eksik olanın eksikliğini duyan ya da var olan ve eksiklik tarafından bölünmüş olarak eksikliği-duyulan ile var olanın senteziyle yeniden kurulacak olan bir bütünlük, yani eksik-olunan. İnsan gerçekliğinin görüşüne verilen varlık her zaman eksik olan ya da var olandır.”*⁴¹ İnsan, hiçliğin dünyaya kendisiyle geldiği varlıktır. Hiçliğin kendine ait bir varlığı yoktur o, bütün varlığını kendisi için varlıktan alır. Hiçlik kendisi için varlığın en belirleyici özelliğidir. Bilinç kendi kendisini geçmiş varlığının durmadan hiçlemesi olarak ve henüz hiç olan gelecek varlığının tasarısı olarak yaşamaktadır. Sartre’a göre kendisi için özgür bir varlıktır ve özgürlük; kendi kendisinde hiçliği ortaya çıkaran bir şey olarak kendi geçmişini saf dışı bırakan ve yepyeni olanaklara atılan insan varlığıdır. *“Özgürlük insan varlığının hiçliğidir.”*⁴² Özgürlük ve hiçlik Sartre felsefesinde birlikte anılır.

Hiçlik, dünyaya kendisi için varlık aracılığıyla gelir. Çünkü bakıldığında dünyanın içindeki hiçliği kendinde varlığın ürettiği söylenemez. Kendisi salt olumluluk olan bir varlık, kendisi dışındaki hiçbir şey ile münasebet kuramayan bir varlık, kendisinde hiçbir eksiklik ya da boşluk görülmeyen bir varlık, hiçliği vücuda getiremez. Sartre’a göre varlık ve hiçliğin hiçbir münasebeti olamaz. Oysa yalnızca varlık kendini hiçleyebilir. Çünkü her nasıl olursa olsun kendini hiçleyebilmek için var olmak gerekir. Oysa hiçlik yoktur.

⁴¹ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 139-140.

⁴² Mougin, *Varoluşçuluk ve Sartre*, 128.

Hiçlikten söz edebilmemiz için onun bir varlık görünüşüne sahip olması gerekir. *“Dolayısıyla hiçliği hiçleştirecek, onu kendi varlığı ile ayakta tutacak, kendisinde vücuda getirecek bir varlığa ihtiyaç vardır.”*⁴³ Bu varlık kendinde varlık olamaz. Çünkü tam anlamıyla olumluluk ile dolu olan bir varlığın kendi dışında aşkın bir varlığın hiçliğini kendinde yaratması düşünülemez. Öyleyse hiçliği bu dünyaya getiren varlığın hiçliği kendi varlığında hiçlemesi gerekir ki bunu bir tek insan yapabilir. Hiçlik insandan ayrı değerlendirilemez.

Sartre’a göre yokluğun, eksikliğin ya da hiğin varoluş sahası insan bilincidir. Dolayısıyla hiğin bilincinde olan varlık kendisi hiç olan varlıktır. Hiç, insan varlığı dışında hiçbir yerde aranamaz arasa bile varlığına rastlamak mümkün değildir. Hiç varlığını kendisi için varlığın bağrındaki boşlukta bulur. Kendisi için varlık kendi kendisinde her türlü değişimi ve mevcut durumunu hiçe borçludur. Çünkü onu kendisi için varlık haline getiren ve diğerlerinden ayıran yegane şeylerden biri de söz konusu hiçleme etkinliğidir. Kendisi için varlık olarak insan hiçlik ile varolur. İnsan, Sartre’ın kendinde varlık dediği nesnelerin ortasında bu dünyada hiçliği bağrında taşıyandır. Hiçlik insana hem cezadır hem ödül. Cezadır çünkü hiçliği sürekli olarak bağrında taşıması dolayısıyla eylemleri asla son bulmaz hiçbir türlü tamamlanamaz. Ödüldür çünkü bu sayede sürekli olduğu şeyden çıkarak yeni imkanlara atılır olmadığını olur ve bu insana hep yeni bir şans verir. Hiçlik şu an olduğun şeyi reddetmektir, her zaman ötede olmaktır. *“Hiçlik, olumsuzlamayı kendinde barındırmaktır.”*⁴⁴

Kendisi için varlık her zaman hiçleme yoluyla kendisinin ötesine geçer. Kendisi için kendinin hiçliği olmak durumundadır. Bilinç olmak bakımından bilincin varlığı kendi kendisine mevcut olarak mesafeli olmaktır ve varlığın kendi varlığı içinde taşıdığı bu sıfır mesafe hiçliktir. *“Hiçlik her zaman için bir ötedir.”*⁴⁵ İnsan her zaman kendisinin ötesine geçer. Hiçlik varlığın boşluğudur ve insan her zaman bu boşluğu doldurma çabası içinde olan bir varlıktır. İnsan gerçekliği, kendi varlığı içinde hiçliğin biricik taşıyanı olan varlıktır. Kendinde varlık ise olduğundan başka türlü olmak için çaba sarf etmez ama kendisi için varlık olduğundan başka türlü olacak olmaktır. Hiçlik, insan varlığının ontolojik özelliğidir onu içinde barındırmasından dolayıdır ki insan sürekli yeni bir

⁴³ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 66.

⁴⁴ Esra Gülsüm Öztürk, *Sartre’in Özgürlük Görüşü ve Yol Açtığı Antropolojik- Etik Sorunlar*, (Doktora Tezi), Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2016, 40.

⁴⁵ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 131.

duruma geçer. İnsanın doyumsuzluğu da eksikliğinden hiçliği içinde barındırmasından kaynaklanır. Nitekim ‘hiçlik’ ne kadar uğraşsan da doldurulamaz! Bu nedenle insan hep eksiktir. Kendisi için, varlığının bağrında koca bir delik ile yaşar.

2.3. BAŞKASI İÇİN VARLIK

Sartre felsefesinde kimi felsefeciler tarafından üçüncü bir varlık tipi olarak adlandırılan bir başka varlık tipi de “başkası için varlık”tır. Başkası için varlık, iki kendisi için varlığın birbirine karşı durumudur. İnsan bilince sahip bir varlıktır fakat o yalnızca bilinç varlığı bir varlık olarak karakterize edilmez. “İnsan bilinç varlığı olduğu için kendisi için varlıktır ancak o, salt bilinç varlığı değildir.⁴⁶ İnsan, bedeni aracılığıyla dünya üzerinde bir durum içinde var olur. Bedeni, insanın diğer varlıklar tarafından kendinde varlık olarak algılanmasına neden olur. Yani kendisi için varlık, bedeni sayesinde diğer kendisi için varlıklar açısından bir nesne haline gelir. Başkasının kendisi için varlığa bakışı onu nesneleştirir. Adeta kendisi için varlığı kendinde varlığa dönüşür. Bedeni kendisi için varlığı kendinde varlığa bağlı kılar. İki kendisi için varlık birbiri ile karşılaştığında birinin diğerine bakışı seyredilen kendisi için varlığın kendisini ötekinin gözünden görmesine neden olur. Bu durum seyredilen kendisi için varlıkta bir utanma duygusuna yol açar. Kendisi için varlık, başkası ile karşılaştığı zaman dünyası ondan ayrılır ve uzaklaşır ve başkasının etrafında başkası için yeniden kurulur. Başkasının dünyasının bir unsuruna dönüşür.

İnsan, kendisi için varlıktır. Ancak insan gerçekliğinin tek niteliği “kendisi- için varlık” olmak değildir. İnsan başkası karşısında olduğundan utanç duyar. Utanç Sartre’a göre her ne kadar kişinin kendisiyle mahrem bir ilişkisi olsa da esasen utanç başkasının karşısında duyulan utançtır. Başkasının karşısında insan uygun olmayan bir davranışta bulunabilir. Bu davranışı dolayısıyla kendi kendisini yargılama ya da kınama tepkisi göstermez. Yalnızca o eylemi yapmak ile meşguldür. Fakat sergilemiş olduğu bayağı eylemi eğer birinin izlediğini fark ederse o anda korkunç bir duyguya kapılır ve utanır. Yalnızca o eylemi gerçekleştirmekle kalmaz onun karşısında duran ve kendisini izlemekte olan başkasında hangi düşüncelere sebebiyet verdiğini de merak eder. İnsan kendi kendisiyle baş başa olduğu durumlarda istediği, seçtiği gibi hareket edebilme

⁴⁶ Abdül Kadir Çüçen, *Varoluş Filozofları*, Sentez Yayınları, İstanbul 2015, 229.

özgürlüğüne sahiptir. Bunda herhangi bir sıkıntı ya da utanç duyulacak bir durum söz konusu değildir. İnsan kendi içinde kendisini, yaptığı hareket ne kadar anlamsız da olsa ne aşağılar ne de yargılar. Fakat kendisini izleyen bir başkasının bakışlarını üzerinde hissederse aniden utanç duygusuna kapılır. Çünkü kendisi için varlık bir “ben” olarak o anda başkasına görüldüğü haliyle kendi varlığından utanç duyar.

Kendisi için varlık, bir başkasının bakışı altında kalıp tam olarak bilinemeyecek olan varlıktır, karşısındaki başkası tarafından nereye oturtulduğunu bilemez. Kendisine ait olmayan bir dünyadadır. Kendisi için varlık kendisi için sınırsızdır, saf bir olasılıktır ama başkası için varlık tarafından dışarıdan bakıldığında sınırlıdır. Başkasının bakışı onu nesneleştirir. Fakat başkasının bakışı insanı sadece bir nesne yapmak ile yetinmez, aynı zamanda başkası tarafından eksikleştirilmiş ve sahiplenilmiş bir nesne haline de getirir. Başkasının o anda insandan aldığı şey aslında gerçekte onun özgürlüğü ve varlığının en derin parçasıdır. Başkasının önünde meydana geldiği şey kendi değil başkası için olan varlığıdır. Artık o yalnızca başkası için varlık halini almıştır. Dolayısıyla başkası için varlığın insanda hissettirdiği şey kaygı ve küçük bir ölümden başka bir şey değildir.⁴⁷ Sartre’a göre ‘başkaları cehennemdir’. Başkası, kendisi için varlığı bir kez yakaladı mı artık kurtuluş umudu yoktur. Artık kendini tasarlayan özgür bir varlık değildir. Tek bir kurtuluş yolu vardır; karşılık vermek. Çünkü özgürlük olarak kendisini yeniden toparlaması ve kavraması gerekir.

Sartre’ın başkası-için varlık ile ilgili geniş tanımlamalara yer verdiği en değerli eserlerinden biri bir tiyatro eseri olan *Gizli Oturum*’dur. Söz konusu eserin birbirlerini hiç tanımayan kahramanları olan Garcin, İnes ve Estelle ölür ve cehenneme giderler. Orada kendilerini cellatların, işkence aletlerinin vs. karşılayacağını sanırlar ama hayır! Hepsi beraber, çıkmalarının imkansız olduğu bir odada baş başa bırakılırlar. Asıl cehennem hayatı da bundan sonra başlar.

“İnes: Durun! Şimdi anladım, bizi niçin bir odada tuttuklarını biliyorum!”

Garcin: Söyleyeceğiniz söze dikkat edin.

⁴⁷ Emmanuel Mounier, *Varoluş Felsefelerine Giriş*, (Çev.: Serdar Rıfat Kırkoğlu), Alan Yayınları, İstanbul 1986, 140-141.

Ines: Ne kadar basit olduğunu göreceksiniz. Ahmakça basit. Fiziksel bir işkence yok değil mi? Oysa cehennemdeyiz. Ve başka kimse de gelmeyecek. Hiç kimse sonuna kadar birlikte yalnız kalacağız. Öyle değil mi? Aslında bir kişi eksik burada. Cellat.

Garcin: Bunu biliyorum.

İnes: Eh işte personelden tasarruf yapmışlar. Hepsi bu garsonsuz lokantalardaki gibi müşteriler servislerini kendileri yapıyorlar.

Estelle: Ne demek istiyorsunuz?

İnes: Her birimiz diğer iki kişinin celladı. ”⁴⁸ Sartre’ göre her hareketinin başkaları tarafından izlendiği kaçacak bir yerinin olmadığı bir odada sonsuza kadar kalmak işte bu kendisi için varlık için işkencenin ta kendisidir. Ines, Garcin ve Estelle oda da birbirleri ile hiç konuşmasa birbirlerinin yüzlerine bakmasalar dahi her biri diğerlerinin varlığını kaçınılmaz şekilde hisseder ve bu onlara dayanılması güç bir azap verir.

“Garcin: Şimdi tekrar usulca yerlerimize oturacağız, gözlerimizi yumacağız ve her birimiz ötekilerin varlığını unutmaya çalışacak.

Ines: Unutmak ha! Ne çocukluk. Ben sizleri ta iliklerime dek hissediyorum. Sizin sessizliğiniz kulaklarımın içinde haykırıyor. Ağzınızı mıhlatabilir, dilinizi kesebilirsiniz ama varlığınıza engel olabilir misiniz? Düşüncenizi durdurabilir misiniz? Ben duyuyorum onu, bir çalar saat gibi tik tak yapıp duruyor, sizin de benimkini duyduğunuzu biliyorum. Kanepelerinizin üstünde büzüşüp otursanız da her yanda varsınız, sesler bana boğuk geliyor, çünkü sizin yanınızdan geçerlerken onları işittiniz. Yüzüme varıncaya dek her şeyimi çaldınız; yüzümü siz tanıyorsunuz, bense onu bilmiyorum. Ya o? Onu? Onu da benden çaldınız ... Çekin o ellerinizi yüzünüzden, sizi bırakmayacağım, böylesi işinize gelirdi ... Kendi cehennemimi kendim seçmek istiyorum; size gözlerimin tüm gücüyle bakmak ve yüz yüze açıkça mücadele etmek istiyorum. ”⁴⁹

Her biri kendisi için varlık olan ve yine her birinin ötekiler için başkası için varlık haline dönüştüğü bir ortamda başkalarının senin varlığın ile birlikte şimdi burada olduklarını bilmek iletişimi her ne kadar en aza indirmeye çalışsak dahi Sartre’a göre insanın kendisini başkasının varlığının rahatsızlığından alıkoyamaz. Başkalarının varlığı

⁴⁸ Jean Paul Sartre, *Gizli Oturum*, (Çev.: Oktay Akbal), MEB Yayınları, İstanbul 1964, 30.

⁴⁹ Sartre, *Gizli Oturum*, 35-36.

kendisi için varlığın fenomenleri algılayış derecesinde bile etki eder. Başkasının dayanılmaz bakışı ve başlı başına varlığının kendisi, kendisi için varlıkta katlanılmaz bir hal alır. Dolayısıyla kendisi için varlık olan insan, başkası için varlık olan ötekinin kendisinde yarattığı o dayanılmaz duyguyu ortadan kaldırmak ümidiyle bakışlarıyla ötekilere karşılık verir. Çünkü ancak o zaman ötekilerle mücadele eder.

Kendisi için varlık başkası için varlıkla bir kez karşılaşp onun bakışlarına maruz kaldıktan sonra onunla bulunduğu ortamdan ayrılrsa bile artık onun için rahat yoktur. Sartre'ın *Gizli Oturum*'unda Garcin odadan ayrılabilirceken şunlar yaşanır;

“Garcin, kilitli oldukları odanın kapısını yumruklayarak şöyle der:

Garcin: Açın! Açsanıza! Hepsini kabul ediyorum: askıları, kısıkaçları, eritilmiş kurşunu, maşaları, gergi aletini, yakıcı olan her şeyi, yırtıcı olan her şeyi. Gerçekten acı çekmek istiyorum. Kafamın içindeki bu acının, bu gelip giden, aksayan, sürtünen ve hiçbir zaman yeterince acı vermeyen bu hayalet acının yerine, yüzlerce ısırık olsun, kamçı olsun, zaç yağı olsun daha iyi ... (Kapı birden açılır) ...

*Garcin: ... çekip gideceğim mi sanıyordun? Seni burada, zafere ulaşmış bir halde, kafanın içinde bir sürü düşüncelerle, beni ilgilendiren tüm o düşüncelerle bırakıp gidemezdin.”*⁵⁰

Kendisi için varlık; başkasının ezici, yıpratıcı, dayanılmaz bakışları altında o kadar çok acı çeker ki işkence aletlerinin vereceği gerçek anlamdaki bedensel acıyı başkası için varlığın kendisinde yaratacağı acıya tercih eder. Kendisi için varlık, başkası ile bir kez karşılaştı mı her ne kadar başkasının bakışlarından kurtulmak istese de başkasının kendisi için varlıkta yaratacağı kaygıdan bundan sonra kurtulmanın yolu yoktur. Çünkü başkası onu bir kez izlemiş artık onun ile ilgili bir fikir sahibi olmuştur. Ancak izlenilen kendisi için varlık ne ise o olmadığı için başkasının kendisiyle ilgili fikirleri kendisi için varlıkta huzursuzluk yaratır. Oradan çekip gittikten sonra kendisi için varlık başkasını kendisiyle ilgili hangi fikirlerle baş başa bıraktığını bilemez. Çünkü başkası kendisi için varlık olan insanı canı nasıl istiyorsa öyle görür. *Gizli Oturum*'da Garcin, Ines'e cesur bir insan olduğunu inandırmaya ve kanıtlamaya çalışır.

⁵⁰ Sartre, *Gizli Oturum*, 57-59.

“İnes: ... Sen bir korkaksın Garcin, bir korkaksın, çünkü ben öyle istiyorum! Oysa bak ne kadar zayıfım, bir nefeslik canım var: seni gören bir bakıştan, seni düşünen şu renksiz düşünceden başka bir şey değilim. (Garcin ellerini açıp üzerine yürür) Hah! O kocaman erkek elleri açılıyor. İyi ama ne umuyorsun? Düşünceler elle yakalanamaz. Haydi bakalım, başka çaren yok! Beni inandırmak zorundasın. Benim elimdesin artık. ...

Garcin: Bu gerçekten doğru İnes. Beni ele geçirdin, ama artık sen de benim elimdesin.”⁵¹

Başkası için varlık kendinde varlığı bir kez ele geçirdi mi onu kendi zihninde istediği gibi tasarlama özgürlüğüne sahiptir. Karşısında onu izleyen bir başkası olduğunda kendisi için varlık onun tasarılarına ulaşamaz kendisi hakkında ne düşündüğünü, kendisini nereye koyduğunu bilemez. Başkasının elindedir artık. Kendisi için varlık kendisini başkasının gözünden görmeye başlar. Başkasının onu aslında hiç olmadığı biri gibi ya da o ana kadar ne olduysa öyle tasarlamış olma ihtimali kendisi için için, katlanılmazdır. İnsan, başkasının karşısında kendisini kendinde varlık gibi algılar ve o anda başkası onu nasıl görüyorsa kendisini başkasının onu gördüğü şekliyle kabul eder. Dolayısıyla *“...insan başkalarını kendi varoluşunun koşulu olarak görür.”⁵²* İnsanın kendisi ile ilgili herhangi bir yargıya ulaşabilmesi için başkalarının onu onaylamasına ihtiyacı vardır. Cesur, zeki ya da alçakgönüllü olduğunu sadece kendisinin bilmesi kendisi için varlığa yeterli gelmez. Başkalarının da onu öyle görmesine ve tanımasına ihtiyacı vardır. Çünkü insanın kendi varlığının tamamını kavraması için kendisi gibi olan başka varlığa ihtiyacı vardır.⁵³

“Başkası için varlık ne bir nesne ne de bir bilinç değil, iki reddediş arasında parçalanmış bir varlıktır.”⁵⁴ Başkası için varlığın varlığının düalist bir yapıda olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır çünkü o, ne tam anlamıyla bilinç ne de tam anlamıyla nesnedir. Bilinci aracılığıyla insan aşkın bir varlık bedeni aracılığıyla bu dünyadaki diğer varolanlardan biridir. Bu arada kalmışlığın idrakı başkası için varlığının mahiyetinin gerektiği gibi anlaşılmasında elzemdir.

⁵¹ Sartre, *Gizli Oturum*, 60-61.

⁵² Demirdöven, *Filozof Olarak Jean Paul Sartre*, 98.

⁵³ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 292.

⁵⁴ Harold John Blackham, *Altı Varoluşçu Düşündür*, (Çev.: Ekin Uşşaklı), Dost Yayınevi, Ankara 2005, 121.

Başkasının kendisi için varlık üzerindeki bakışı insanda kendi ben'ini açığa çıkarır. Başkasının insan üzerindeki bakışı seyredilen kendisi için varlığın kendi kendisini görmesine ve tanınmasına olanak verir. İnsanın o ana kadar öznellik ile tanımlanan varlığı başkası için varlık haline gelmiştir.⁵⁵ Dolayısıyla başkasının kendisi için varlık üzerindeki etkisini sadece Sartre'ın “başkaları cehennemdir” söylemi üzerinden yola çıkarak olumsuz anlamıyla algılamamak gerekir. Başkasının bakışı aynı zamanda kendisi için varlığın kendi kendisini dışarıdan bir gözle görmesidir. Çünkü başkası insanın kendisiyle aynı tözden olan başka bir varlıktır ve başkası insanın varoluşunu tam anlamıyla kavraması açısından gereklidir. İnsan gerçekliği kendi özgürlüğünü deneyimlemek için ötekinin varoluşuna ihtiyaç duyar. Ancak insan yine de başkaları açısından her ne olursa olsun kendisi için yalnızca özgürlüktür.

⁵⁵ Bedia Akarsu, *Çağdaş Felsefe*, İnkılap Kitapevi, İstanbul 1987, 232.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUTLAK ÖZGÜRLÜK

3.1. MUTLAK ÖZGÜRLÜK

Sartre felsefesindeki belki de en önemli mesele, insanın özgürlüğü meselesidir. “İnsan özgürlüğe mahkumdur.” böyle söyler Sartre. “Özgürlük” ve “mahkumiyet” birbirine zıt olan bu iki kavramın aynı cümlede kullanılması ironik görünür aslında. Özgür olmak günlük hayatta kullanıldığı anlamıyla birinin, bir şeyin, bir durumun baskısı ya da etkisi olmadan istediğini yapabilme, eyleyebilme, seçebilme halidir. Mahkum olmak ise her neye mahkum edilirse kişi mahkum edildiği şey dışında hiçbir seçeneğinin olmaması durumudur. İnsan özgürlüğe mahkumdur denildiğinde insan varlığının özgürlükten başka seçeneğinin olmadığı anlaşılır. Dolayısıyla Sartre felsefesinde insana özgürce eylemek dışında başka seçenek bırakılmamıştır.

Sartre’a göre insan bu dünyaya fırlatılmıştır, bırakılmıştır. Onun özünü yaratacak, oluşturacak onun nasıl olması gerektiğini tasarlayacak bir Tanrı olmadığı için de insan var olduktan sonra kendi özünü kendi mümkün kılar. Bu nedenle insan için varoluş özden önce gelir. “İnsan var olduktan sonra kendini kavradığı gibidir, varlaşmaya doğru yaptığı bu atılımdan sonra olmak istediği gibidir.”⁵⁶ İnsan ne olmak isterse o olur. Özgürlük aracılığıyla insan özünden ve varlığından sıyrılır kendisi için varlık özgürlük aracılığı ile varlığı hakkında söylenen her şeyden aslında daha başka bir şeydir. Kendisi hakkında söylenmiş ya da söylenebilecek ne varsa hepsini aşan bir varlık olarak daima kendi kendisini yeniden başka türlü bir varlığa doğru sürükleyendir. Sartre’ın düşüncesinde insanı sınırlayan bir şey yoktur. İnsan özgürdür, hatta özgürlüğe mahkumdur. Özgürlüğe sınır bulunamaz, insan özgür olmaya son verme özgürlüğüne sahip değildir. O tek başına bırakılmıştır ve tasarlanmadığına göre kendi kendini tasarlamak mecburiyetindedir. Sartre için her türlü eylemin temel koşulu eyleyen varlığın özgürlüğüdür. Varoluşu özünden önce gelen kendisi için varlığın hiçbir mazereti yoktur. Mazeretlerin ardına sığınmak asıl varlığı özgürlük olan insanın varoluşuna ihanettir.

⁵⁶ Sartre, *Varoluşçuluk*, 39.

İnsan, özgür bir varlıktır ve kendi kendinin bilincine varır varmaz her şeyden sorumlu hale gelir.

Eylemek; var olmakla, özgür olmakla bir ve aynı şeydir. Eylemek, dünyayı dünyanın görünüşünü değiştirmektir. Ancak her hareket bir eylem sayılmaz. Bir eylem ilk önce ilke olarak yönelimsel olmak zorundadır. Dikkatsizliği sonucu yüz koli yumurtanın kırılmasına neden olan insan, eylemiş olmaz. Bir davranışın eylem olabilmesi için bunun bilinçli olarak yapılması gerekir. Sonucun amaca, hedeflenene olan uygunluğu bir eylemden söz edebilmek için yeterli koşulları sağlamaz. Çünkü her eylem yönelimsel olmak, bir amaç taşımak zorundadır. Ancak Sartre’a göre *“hiçbir fili hal, herhangi bir edimi kendiliğinden motive etmeye elverişli değildir, çünkü bir edim, kendisi için varlığın, olmayana doğru atılımda bulunmasıdır ve aynı şekilde hiçbir fili hal, herhangi bir edimi bir olumsuz bütün ya da eksiklik olarak kavramak üzere bilinci belirleyemez.”*⁵⁷ Örneğin; 1830’un işçisi ücretler düşürüldüğü zaman başkaldırabilecek durumdadır ama ıstıraplarını dayanılmaz olarak görmez ve başkaldırma eylemini kalkışmaz. Kendini ıstıraplarına uydurur, çünkü ıstırapların var olmayacağı bir toplumu düşünemez, hayal edemez ve bu sebeple de eyleyemez. İstirap çekmek ve olmak onun için bir ve aynı şeydir. Dolayısıyla ıstırapı bir işçi için kendinden neden olamaz. Ama bunun tersine bu durumu değiştirmeye yönelik bir atılımda bulunduğunda bu acıyı dayanılmaz bulacaktır. Bu demektir ki ıstırapı karşısında geride durmak ve ona dışarıdan bakmak zorunda kalacaktır. Bunun sonucunda da ikili bir hiçleme gerçekleştirecektir; bir taraftan saf hiçlik olarak ideal bir durumu ortaya koyacak(ıstırapların olmadığı bir toplum) bir yandan da hali hazırdaki durumunu (ıstırap çektiği) bu ideal duruma göre hiçlik olarak ortaya koyması gerekecek ve ondan vazgeçecektir. Yani önce ıstırapların olmadığı mutlu bir toplumu bir hiçlik olarak kavraması gerekecek ve “ben mutlu değilim” diyerek, mevcut durumu hiçleyip, ideal duruma geçecektir. Dolayısıyla bir işçi varlığından, kendi kendinden koparak çektiği acıları artık dayanılmaz bulabilir ve bu acı ve ıstırapı harekete geçmek için bir neden olarak kullanabilir. O ana kadar dayanılmaz bulmadığı acıları işçi için birden dayanılmaz görülebilir. Amaçları ve amilleri belirleyen edimdir ve edim özgürlüğün ifadesidir edimin temel koşulu özgürlüktür. Sartre’a göre özgürlüğün özü yoktur, özgürlük hiçbir mantıksal zorunluluğa tabi değildir, tanımlanamaz ve

⁵⁷ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 526.

adlandırılmaz, betimlenemez ve ona bir öz düşünülemez. Onun özü yoktur ancak o tersine bütün özlerin temelidir. Sartre için özgürlük, insanın bir niteliği değil tastamam varlığının dokusudur.

Kendisi için varlık olan insan, sürekli olarak olduğu şeyi hiçlemek suretiyle henüz olmadığı ancak her zaman mümkün olan alana geçer ve kendisini yeniden yeniden var eder. Kendisi için varlık kendinde bir şey olmamak için durmaksızın mevcut durumuna göre bir mesafe almalı ve yeni durumuna göre artık olmadığı durumunun gerisinde kalmalıdır. Kendisi için varlık olarak insan, ne olduğu ne de olacak olduğu şey için hiçbir yardım ve dayanağı bulunmayan varlıktır. Dolayısıyla insanın tek dayanağı özgürlüğüdür, özgürlük insanın varlığıdır. Özgürlük seçim aracılığıyla ortaya çıkar ve her bir seçimde kendini yeniden gösterir. Özgürlük seçme özgürlüğüdür ama seçmeme özgürlüğü değildir. Çünkü kendisi için gerçekten de özgür olarak bütün mümkün olanlara doğru sıçrayışta bulunur. Kendisi için hiçbir zaman kendisini kavrayamaz, tam kavradığını düşündüğü anda hiçlik aracılığıyla kendisinden kurtulur ve olduğundan başka türlü olabileceğini ortaya koyar. Bu durum bir anoloji olarak ele alınıp, Herakleitos'un "Aynı nehirde iki kere yıkanılmaz." söylemiyle açıklanabilir. Şöyle ki eğer sürekli olarak değişen ve aktığı için yenilenen nehri bir kenara bırakacak olursak o nehirde yıkanan insan da her zaman aynı insan olarak kalmaz. Çünkü kendisi için varlık yarın, bugün olduğu şeyi hiçleyerek başka biri olabilir. Kendisi için varlık aynı kişi olarak, ne ise o olarak, aynı nehirde iki kere yıkanamaz. Kendisi için varlık ne ise o olmayan ne değilse o olan varlıktır. Özgür bir varlık olarak insan yeni olanakları kendine açabilir ve ne değilse o olur.

Sartre'da özgürlük bilinçten çıkar. Sartre insanın hem dünyadaki insan dışındaki diğer varlıkların hem de özneler olarak kendi kendisinin bilincinde olduğunu ve bu ben bilincinin özgürlüğün kaynağı olduğunu söyler. İnsan her şeyiyle kendinin bilincindedir. Sartre "*Benim, varım, düşünüyorum öyleyse varım, varım çünkü düşünüyorum...*"⁵⁸ derken insanın var olduğunun bilincinde olduğunu söyler. İnsan kendinin olmadığı bir şeyi isteyip o olabilme yeteneğine de sahiptir. İnsan özgürdür ve onun belirlendiğini gösteren durumlar bile aslında Sartre için belirlenmişlik değildir. İnsan fiziki görüntüsü ya da yeterlilikleri, doğduğu yer, anne-babası, geçmişi ve benzeri bütün bunlar ne kadar

⁵⁸ Sartre, *Bulanık*, 153.

insanı belirliyormuş gibi görünse de Sartre için bütün bu durumlar nötr etkiye sahiptir. İnsan katil ya da doktor olmayı kendisi seçer. İnsan seçimleriyle kendi kendisini, özünü var eder. İnsana seçim yaparken yol gösterecek hiçbir şey yoktur. O tek başına ve özgürdür. Tanrı olmadığı için seçimlerini haklı gösterecek değerler ya da buyurular da olmaz karşısında. “İnsan, hiçbir türden yardım almadan, en küçük ayrıntıya varana kadar kendini varlık kılmanın dayanılmaz zorunluluğuna bütünüyle terk edilmiştir.”⁵⁹ Yalnız ve mazeretsiz kalmıştır. Dolayısıyla insan özgürlüğe mahkumdur, özgürlük insan varlığı için zorunludur. Zorunludur çünkü insan yaratılmamıştır ona bir öz tayin edilmemiştir, özgürdür çünkü insan bir kez dünyaya geldikten sonra özgür bir varlık olarak bütün yaptıklarından da sorumludur. Kendisi için varlık olarak insan varlığının o ana kadar olmadığı her şeyi daha olacak olduğunu söylemek, insanın ne değilse o olduğunu söylemek, bu dünyaya geldikten sonra özünün kendi arzusu doğrultusunda oluşturulacağını söylemek, insanın özgür bir varlık olduğunu söylemek ile aynı anlama gelmektedir. Bundan böyle özgürlük ve beraberinde getirdikleri kendisi için varlığın bir yük gibi omuzlarındadır.

İnsan için özgür olmak kendisi olmaktır. Sartre *Akıl Çağı* romanında Mathieu ve Marcelle adlı karakterlerin ağzından bu durumu şöyle açıklar;

“...Ben, yalnızca kendim olmak, kendime dayanmak istiyorum.

Evet. Özgür olmak. Sonuna kadar özgür olmak. Senin günahın bu işte.

Bu bir günah değil, dedi. Mathieu. Başka... Başka ne isteyebilir ki insan? ... Eğer kendi varlığımı kendi egemenliğim altına alamazsam, yaşamak çok anlamsız bir şey olur...

Bu bir günah değil, dedi. Ben böyleyim, anladın mı?

Madem bu bir günah değil; o halde ötekiler, bütün öbür insanlar niçin senin gibi değil?

Ötekiler de benim gibidir; yalnızca öyle olduklarının farkında değiller.”⁶⁰

Görüldüğü gibi Sartre’a göre yaşama anlam veren onu özgürlüğün aracılığıyla kendi yaşamın haline getirmendir. Farkında olsalar da olmasalar da bu bütün insanlar için

⁵⁹Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 531.

⁶⁰ Sartre, *Özgürlük Yolları 1: Akıl Çağı*, (Çev.: Gülseren Devrim), Can Yayınları, İstanbul 2019, 23-24.

geçerlidir. “Şuurlu bir varlık şimdiki zamanın belirlenmesine kendisini safça bırakamaz, aksine, henüz olmadığı fakat olmak istediği şeyi önceden tasarlayarak geleceğini teminat altına alır. İşte, hür olarak var olan varlık da budur.”⁶¹ Kendisi için varlık hiçbir koşula ya da duruma bağlı kalmaz. Kendisini zamanın akışına bırakarak daha olacak olduğu şeyin bilinçli seçiminden mahrum kalmaz. Gerçek anlamda özgür olmak demek yaşamın iplerini elinde tutmak demektir. Gerçek özgürlük öylesine değil şuurlu seçmek demektir. Sartre felsefesinde kendisine hiçbir mazeret bırakılmayan insan özgürlüğe mahkum edilmiştir.

3.1.1. Sorumluluk

İnsan özgürdür dedik özgürlük doğal olarak beraberinde sorumluluğu da getirir. Sorumluluk, özgürlüğe ayrılmaz bir şekilde bağlanır. Bir şeyi bizzat seçmek ondan doğan sorumluluğu üstlenmektir. Kendisi için varlık olarak insanın özgürlüğünü reddetmek gibi bir seçeneği yoktur. Sartre’a göre özgür olmak ile eylemde bulunmak aynı anlama gelmektedir. Olmakta olmak her an kendini seçmektir, seçimde bulunmak da eylemde bulunmaktır. Özgürlük insan için kendi varlığının seçimidir. İnsan kendini dilediği gibi seçebilir. Kendisini durmaksızın seçen insan asla seçilmiş olan şekilde var olmaz. “İnsan kimi zaman özgür kimi zaman köle olamaz: tümüyle ve her zaman özgürdür, ya da yoktur.”⁶² Dolayısıyla kaçınılmaz olarak sorumludur.

İnsan bu dünya içindeki temelsiz varoluşu nedeniyle kendini temellendirmeye ve var etmeye çalışır ve kendi olası seçimleriyle kendini yaratır. Bu yaratım etkinliğinde insan tek başına seçtiği her şeyin sorumluluğunu da üstlenmek zorundadır. Sartre insanı Tanrısız bir dünyada edimlerinin tek yaratıcısı, sorumlusu olarak görür. “Kişinin eylemlerini haklı çıkaracağı apriori bir değerler skalası ya da insan doğası yoktur; dolayısıyla aşkın değerler ve buyruklar, kişinin eylem ve sorumluluklarını meşrulaştıramaz.”⁶³ Değerler ve insana ait her şey bizatihi insan tarafından oluşturulur ve insanın özgürlüğünün ifadesidir. Kendini yaratmak içindeki her şeyle beraber kendi

⁶¹ Bilal Dindar, “Sartre’ın Varoluşçuluğunda Hürriyet Anlayışı”, *On dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:2, 1987, 80.

⁶² Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 531.

⁶³ Özdemir, *Sartre’ın Özgürlük Etiğinin Oluşumu*, 76.

dünyanı yaratmaktır. Dolayısıyla kendisi için, kendi meydana getirdiği dünyasının sorumluluğunu üstlenmek zorundadır.

İnsan varlığı özgürlüğe mecbur bırakıldığı için dünyanın olanca ağırlığını bir yük gibi omuzlarında taşır. İnsan bu sebeple neyi seçerse kendisini nasıl tasarlırsa büründüğü halinden de sorumludur. Sorumluluk Sartre'ın düşüncesinde bir olayın ya da gerçekleşen bir durumun faili olmanın, gerçekleştiricisi olmanın bilinci olarak işlenir. Kendisi için varlık kendi yarattığı durumunu yaratıcısı olmasının kesin bilinciyle üstlenmek, sahiplenmek zorundadır. İnsanın kendi hayatında başına gelen türlü olumsuz durumlardan yakınması ya da bir başkasını sorumlu tutması Sartre'a göre akıldışıdır. Çünkü sahip olduğu veya seçtiği herhangi bir şeye bir yabancı karar veremez. Her insan kendi seçimini üstlenip sorumluluğunu da omuzlarında taşımaya mecburdur.

Kendisi için varlık, özgür ve sorumlu olduğunun farkına bir tür iç daralması ile varır. İcini daraltan şey gelecekteki olanaklar ve bu olanaklar karşısındaki tavrın kendi elinde olduğunun bilincidir. İnsan tepeden tırnağa sorumludur ancak yalnız kendinden değil başkalarından da sorumludur. Kendisi için, özgür olmaya mahkum olduğundan dünyanın tüm ağırlığını omuzlarında taşır. İnsanın sorumluluğu bunaltıcıdır ve ona iç sıkıntısı verir. Çünkü insan kendini var eden olduğu için bu durumu bütünüyle üstlenmek zorundadır. Kendisi içinin başına gelen her şey Sartre'a göre kendisi aracılığıyla gelir. Sartre'a göre insanın bu dünya içerisine bırakılmış ya da fırlatılmış olması onun burada adeta suyun üzerine bırakılmış amaçsızca yüzen tahta parçaları gibi suyun akıntısına kapılan ve kendi iradesi dışında hareket eden varlıklar gibi olmalarını gerektirmez. Bunun aksine insan varlığının bu dünyada tek başına olması varlığının tüm sorumluluğunu üstlenmesini gerektirir. Çünkü insan her ne yaparsa neye sığırsa sığınsın kendisinden, özgürlüğünden ve kendi varlığının sorumluluğundan kaçmasının imkanı yoktur. Sartre'a göre insan sorumluluktan kaçmayı istemekten bile sorumludur. Dolayısıyla insan edildin, amaçsız bir varlık değil her şeyini kendisi seçip belirleyen ve tüm bunların sorumluluğunu üstlenmek zorunda olan varlıktır.

*“Sorumluluk, kabullenme değildir, özgürlüğümüzün sonuçlarının mantıksal hak talebidir.”*⁶⁴ Sartre'a göre insan, başına gelen her şeyi kendisi belirler örneğin; aniden patlak veren bir toplumsal olay dışarıdan gelmez; bir savaşta silah altına alınmışsa kişi bu

⁶⁴ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 653.

savaş onun savaşıdır. Çünkü intihar ya da firar yoluyla savaştan kurtulabilir ama bunu yapmazsa savaştan kaçınmış olmadığı için savaşı bizzat seçmiş olur ve bu savaş onunki olur sorumluluğu da ona aittir. Böylece savaşa katılmayı seçen biri olarak savaşın neden olduğu tüm kayıp ve acılardan da sorumlu olur. Kendisi için varlığın yani bir insanın başına gelen her şey onunkidir. Zorlamanın özgürlüğü üzerinde hiçbir etkisi olamaz. Kendi seçimi olan bu savaşta kendini de her gün günü gününe seçer ve kendini seçerken de seçmiş ve içinde bulunmuş olduğu bu savaşı kendi savaşı yapar. Eğer savaştaysa bunu özgür bir varlık olarak kendisi seçmiştir ve sorumluluğu onun omuzlarındadır. İnsan özgürdür ve özgürlüğünden doğan tüm durumların seçeni olarak sorumludur.

*“Her insan, seçiminin hem üstlenip hem de aydınlatığı bir bilgiler ve teknikler dünyasından itibaren kendinin mutlak seçimidir; her insan mutlak bir tarihte var olan ve bir başka tarihte kesinlikle düşünülemeyen bir mutlaktır.”*⁶⁵ Eyüp peygamber “Neden annemin karnındayken ölmedim?” diye yakınırken doğmuş olmayı seçmiş olur aslında çünkü bu dünyada bulunmamış olsaydı doğduğu günü lanetleyemezdi. Eyüp peygamberin durumu ile Sartre’ın *Varlık ve Hiçlik*’te söyledikleri bir birinden farklı şeyler değildir. Sartre da insanın ; ”ben niye doğdum?” diye soramayacağını, doğmuş olduğu güne lanetler savuramayacağını ya da doğmamış olmayı dileyemeyeceğini söyler. Çünkü insanın doğumu karşısında aldığı bu farklı tavırlar sadece doğmuş olduğunu kabul etmesinden, doğmuş olmasının sorumluluğunu üstlenmesinden ve bu durumu kişiselleştirmesinden başka bir şey değildir. Nitekim insan doğmuş olmayı bu dünyaya gelmeyi ben istemedim diyebilir. Fakat insan aslında doğmuş olmaktan utanç duyarken bile doğmuş olmayı seçer, seçtiği her şeyden de sorumludur. Çünkü kendisi için varlık içinde bulunduğu durumunu yaratıcısı olmanın gururlu farkındalığıyla üstlenmek zorundadır.

Görüldüğü gibi Sartre’ın mutlak özgürlük anlayışı zorunlu olarak insan gerçekliğinin sorumluluğu üstlenmesini gerektirir. Kendisi için her şeyini kendisi seçmek zorundadır. Onun eylediklerini haklı kılacak apriori değerler ya da ahlaki kurallar yoktur. Değerler kişinin kendisi tarafından yaratılır ve sorumluluğunu da kendisi alması beklenir. Sorumlu olmak, kendini yaratma anlamında varoluşundan sorumlu olmaktır. Yaptığı, seçtiği, eylediği hiçbir şeye kendisinden başka mazeret bulamayan insan kendi

⁶⁵ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 654.

özgürlüğünden doğan sorumluluğu tek başına üstlenmelidir. Çünkü insan daima içinde bulunduğu durumu kendisi yaratır. “İnsan, kendisinde başlayıp kendisinde biter, ötesi yoktur. Bir şey olmak istiyorsa, bu yaşam içinde olur.”⁶⁶ olduğundan da sorumludur.

3.1.2. Seçim ve İç Daralması

Özü; ne olduğu belirli olmayan bu dünya içine atılmış ve yalnız bırakılmış insan kendi kendini seçer. Kendisi için varlık belirlenmemiştir şöyle ya da böyle olmak onun kendi elindedir. O her ne kadar belli bir yerde belli bir bedende de doğsa insan için yeni olanaklar, olduğu şeyin ötesine geçebilme imkanı her zaman mümkündür. İnsanın doğduğunda sahip oldukları Sartre’a göre belirlenmiş olduğunu göstermez. İnsan her zaman kendi seçimleriyle olduğu şeyin ötesine geçebilir ve kendisini istediği gibi yapabilir. Yapamayacağımı söylemek sadece kendimi kandırmaktır. İnsan, kendini seçendir. “Kimi kahramanlar, kendilerine, dışarıdan, işte senin davan budur, diyecek bir varlığın yardımını beklerler. Gerçekte ise onun davası ancak kendi seçtiği bir dava olabilir.”⁶⁷ Dışarıdan yardım beklemek beyhude bir çaba ve insanın özgürlüğüne ihanettir. Gerçek özgürlük seçimlerinin tüm dayanağını kendinde bulmaktır.

İnsan kendi kendini seçer. Kendi kendini seçerken istese de istemese de diğerlerini de seçer. İnsanın kendini seçmesi bütün öbür insanları seçmesi demektir aslında. Günlük hayatın içerisinde insan farkında olmasa da olmak istediği kişiyi yaratırken kendisi için kıymetli olanın nasıl olması gerektiğini ortaya koyar aslında. Şöyle ya da böyle olmayı seçmek insanın kendisi için seçtiği şeyin değerli olduğunu gösterir. Örneğin doktor olmayı seçmekle aslında insan doktorluk mesleğine değer verdiğini gösterir. Çünkü insan kendisi için hiçbir zaman kötüyü seçmez. Sartre’a göre, “Herkes için iyi olmayan şey, bizim için de iyi olmaz.”⁶⁸ “İnsan kendinden sorumludur denildiğinde, onun özel kişiliğinden sorumlu olduğu değil, tüm insanlardan sorumlu olduğu anlaşılır.”⁶⁹ Demek ki insan yalnız kendinden sorumlu değil, herkesten sorumludur. Bir savaşın sorumluluğunu üstüne alan bir komutan birçok insanın sorumluluğunu da üstüne almış demektir. Fakat üstlerinin verdiği emirler vardır ancak emirlerden sonra düşünüp karar

⁶⁶ Albert Camus, *Sisyphos Söyleni*, (Çev.: Tahsin Yücel), Adam Yayınları, İstanbul 1988, 96.

⁶⁷ D. Aury, “Jean Paul Sartre ve Existentialisme”, *Tercüme Dergisi*, Sayı:38, 1946, 48-50.

⁶⁸ Sartre, *Varoluşçuluk*, 41.

⁶⁹ Talip Karakaya, *Sartre ve Varoluşçuluk*, Elis Yayıncılık, Ankara 2004, 97.

veren ve bunu uygulayıp uygulamama durumu seçmek işi gene ona düşer. Bütün komutanlar, amirler, şefler bu sıkıntıyı bilirler. Ama bu duygu onların seçimlerine engel olmaz tam aksine seçimlerinin koşuludur. *“Bu sıkıntı, bütün sorumluluğu, daha yüce bir varlığın üstüne atamamasından, en sonunda da Tanrının olmamasından gelir.”*⁷⁰ İnsan dünyanın içinde tek başınadır. Eylemlerini dayandıracağı ya da haklı çıkaracağı üstün bir varlık yoktur. Dolayısıyla tek başına olan insan kendini seçer kendini seçerken de ‘insanı’ seçer ve hem kendinden hem de insandan sorumlu olur. Kendisi için tüm değerlerini kendi özgür seçimleri ile yaratmasına rağmen gerçekleştirdiği tüm etkinliklerin ötekiler üzerindeki etkisini göz önüne almak zorundadır.

Hayatını ve kendisini belirleyen hatta başkalarını ilgilendiren seçimleri yaparken tek başına olan insan bu yükün ağırlığından ve sırtına yüklenmiş olan sorumluluktan sebep bunaltı yaşar. Sartre’ a göre seçim yaparken bunaltı duygusuna kapılmak çikolatalı ya da meyveli pasta arasında bir seçim yaparken bunaltı içinde seçmek demek değildir. Bunaltı seçim anında ortaya çıkan ve hemen gelip geçen bir duygu da değildir. Bunaltı süreklilik arz eden bir duygudur. Çünkü insan her an orijinal seçimleriyle varoluşmaya devam eder. Dolayısıyla bunaltı duygusu insanın kendisine ve herkese karşı sorumlulukları olduğunun bilincidir.⁷¹

Varoluşçu hayat felsefesini benimseyenler genelde varoluşçuluğun insanı tedirgin ettiğini düşünürler ve bundan hoşlanırlar. Çünkü kendi kendisinin sorumluluğunu gereği gibi üstlenen her insan tek başına kendi kendisini seçen değil, kendiyle beraber insanı da seçen bir varlık olduğunun bilincinde olan ve dolayısıyla bu durumun vermiş olduğu gerçek sorumluluk duygusundan da sakınmayan insandır.⁷² Neticede insan toplumsal bir varlıktır, bir toplumun içine doğar dolayısıyla toplumsallık durumu toplumun bireyleri arasında oluşturulmuş ortak bir işleyişi gerektirir. Bütün görevler paylaşılmıştır. Böyle bir düzen içinde hiç kimse eylem ve seçimlerinin yalnız kendini ilgilendirdiğini söyleyemez. Bu nedenle insan, diğerlerini de gözeterek seçim yapan ve sorumluluk alan bir yaşam sürmelidir. Sartre’a göre benim varoluşum başkasının varoluşunu da üstüne alır; benim varoluşum başkası için, başkasının varoluşu da benim içindir.

⁷⁰ Aury, *Jean Paul Sartre ve Existentialisme*, 48-49.

⁷¹ Sartre, “Varoluşçuluk Üstüne Tartışma”, (Çev.: Atilla Yücel), *Yelken Dergisi*, Sayı:59, 1962, 16-27.

⁷² Karakaya, *Sartre ve Varoluşçuluk*, 102.

Yalnızca olmak istediği münferit bireyi değil bütün insanlığı seçen kişi bunu ne kadar arzu etse de sorumluluk duygusundan kurtulamaz. Kendisi için fırlatılmış, özgür ve var olduğunun bilincindedir ve sadece kendinden sorumlu olduğunu bilmesi bile ona yeterince bunaltı verirken bir de tüm insanlardan sorumlu olduğunu bilmesi onun iç daralmasını artırır. Sartre, “Varoluşçuluk bir hümanizmadır” adlı konferansta insan hayatının ıstıraplarla dolu olduğunu söyler.⁷³ ıstırap; insanın yaptığı, eylediği her şeyden sorumlu olduğunu bu konuda hiçbir bahanesinin bulunamayacağını anlamasından kaynaklanır. Sartre seçim yapmanın ıstırapıyla tam olarak ne anlatmak istediğini savaş sırasında kendinden fikir almaya gelen bir öğrencisinin yaşamış olduğu hakiki bir hikaye üzerinden açıklar.⁷⁴ Sartre’ın öğrencisi olan bu kişi çok zor bir seçim yapmak zorundadır. Ya evde kalıp annesine bakacak ya da savaşa katılacaktır. Eğer annesini bırakırsa annesi onsuz tamamen kimsesiz ve yapayalnız kalacaktır. Ama eğer savaşa katılırsa değerli bir görevi yerine getirmiş olacaktır. Annesini bırakıp da savaşa katılmayı tercih ederse direnişçilere katılmadan önce Almanların eline esir düşebilir dolayısıyla da değerli bir şey yapmaya yönelik olan çabası enerjisinin hatta hayatının boşa gitmesine sebep olabilir. Yok eğer evinde annesi ile birlikte kalırsa kendisi adına savaşmayı diğerlerine bırakmış olacaktır. Bu noktada genç adam hocası Sartre’a danışır ama o bu konuda yardımcı olamayacağını ve seçimini kendisi yapması gerektiğini söyler. Sartre’ a göre insan olmakla gelen sorumluluğun ağırlığından kurtulmanın yolu yoktur. Kimse sorumluluğunu bir başkasına yükleyemez ve bunun vermiş olduğu iç daralmasından kurtulmak ümidine giremez. Ancak insan daha önce de belirtildiği gibi yalnızca kendisinden sorumlu değildir. Bütün insanlardan sorumludur ve bunun verdiği iç bunaltısını yaşamaya mecburdur. Sartre’a göre bazı insanlar bunaltılarını maskeleyerek ondan kaçmak isterler. Çoğu kimse yaptığının yalnızca kendisini ilgilendirdiğini düşünerek “ Her koyun kendi bacağından asılır.” der. Fakat bu düşünce ile insan ancak kendisini kandırabilir.

Sartre’ın eserlerinde de bu durum çokça işlenmiştir. Örneğin; Sartre’ın *Duvar* adlı öyküsünün baş karakteri olan Ibbieta’ nın⁷⁵ yaptığı seçim hem onu hem de arkadaşı Gris’i etkilemiştir. Ibbieta siyasi bir suçtan hapse atılmış ve ölüm cezasıyla cezalandırılmıştır.

⁷³ N. Warburton, *Felsefenin Kısa Tarihi*, (Çev.: Güçlü Ateşoğlu), Alfa/Felsefe Yayıncılık, İstanbul 2018, 290.

⁷⁴ Warburton, 291.

⁷⁵ Jean Paul Sartre, *Duvar*, (Çev.: Eray Canberk), Can yayınları, İstanbul 2014, 34.

Sorgu anında eğer arkadaşı Gris'in yerini söylerse serbest kalacağı söylenmiştir. Şimdi Ibbieta'nın yapacağı seçim hem kendisini hem de arkadaşı Gris'i etkileyecektir. Nitekim öyle de olmuştur. Ya da "Şeytan ve Yüce Tanrı" adlı tiyatro eserinde Heinrich, Goetz'e ya şehri teslim edecek ve yirmi bin insanın hayatını kurtaracak ya da kendisi gibi papaz arkadaşlarının hayatını tehlikeye atacaktır.

"Goetz: ... Bu gece yirmi bin insanın ölmesi ya da yaşaması senin elinde.

Heinrich: Ben dilemiyorum bu gücü. Şeytan işi bu.

Goetz: İstemiyorsun ama yine sende bu güç (Heinrich koşarak kaçar) Hey! Ne yapıyorsun? Kaçarsan karar vermiş olursun...

*Heinrich: ... Kentten çıkmaya kim zorladı beni? Seni gelip bulmak emrini kim verdi bana? Gerçek şu ki ben kendi kendimi seçtim."*⁷⁶

Gerçek şu ki Heinrich oraya kendi isteği ve seçimiyle gitmiştir. O anda vereceği karar kendisinden çok diğer insanları ilgilendirmektedir. Üstelik de seçim yapmayı reddetse dahi bir seçim yapmış olacak ve diğer insanların hayatını etkileyecektir. Dolayısıyla insanın yapacağı seçimin yalnız kendini ilgilendirdiği düşüncesi Sartre için doğru değil, sadece kendini kandırmadır.

Sartre'ın varoluşçu felsefesinde insan varlığı her şeyden önce kendisini manasız ve beyhude bir hayat karşısında bulmaktadır. İnsan hiçbir sebebe dayandırılmadığı için de saçma ve fazladandır. Bu durum ile yüzleşme onda bir irkilme ve tikslenme hali meydana getirir. Sartre buna "bulantı" adını vermektedir. İnsan bütün sorumluluğu ile bu dünyada manasız ve saçma bir varlık olmanın ağırlığı ile ezilir. Kendisini anlamsız ve saçma olarak nitelendiren insan hiçbir aşkın varlık ile kendisini temellendiremez. İnsanı temellendirecek böyle aşkın bir varlığın olmaması ona mutlak bir özgürlük alanı atfeder. Bulantı; varoluşun anlamsızlığından ve insanın kendi kendisini yaratma mecburiyetinin sorumluluğundan doğan bir tür iç daralmasıdır.

İnsan varlığı kendi özgürlüğünün bilincine iç daralması duygusu ile varır. İç daralması; insanın özgürlüğünü içinde duyması ve hissetmesidir. İç daralması korku ile karıştırılabilir ancak esasen birbirinden farklı şeylerdir; korku dünyada olan varlıklarının karşısında duyulan korkudur ve iç daralması da ben karşısında duyulan iç daralmasıdır.

⁷⁶ Sartre, *Şeytan ve Yüce Tanrı*, 35.

İç daralması kişinin kendisine “ne yapacağım ben?” sorusunu sorduğunda başlar, korku; dışarıdan gelir nesnesi bellidir iç daralması ise; düşünümle ortaya çıkar. Bir uçurumun kenarında uzanan oldukça dar ve tehlikeli bir yolda yürürken insan korkar. Çünkü her an düşebilir ve ölümle burun buruna gelebilir. Herhalde aklına türlü ihtimaller gelir; ayağı takılabilir, toprak kayabilir, dengesini kaybedebilir... Bu farklı ihtimaller karşısında insan edilgindir. Çünkü bu olasılıkların tamamı insana dışarıdan gelir ve insanın kendi kendisi için oluşturduğu imkanlardan birisi değildir. Dolayısıyla korku tam olarak o anda gün yüzüne çıkar. Başka bir deyişle korku insanın dışındadır elinde olmayan sebeplerden gelir. İnsan yoldaki taşlara dikkat edebilir, kıyıdan uzak durmayı deneyebilir, kafasında kendini bütün gücüyle korumaya yönelik tasarılar kurabilir vs. Sartre’a göre bütün bu davranışlar onun imkanlarıdır. Bu imkanlar arasından birini seçip devam edebilir ya da onu da hiçleyip yepyeni imkanlar tasarlayabilir.

Sartre iç daralmasını ise bir kumarbaz hikayesiyle söyle açıklar; kumarbaz bir gün bir daha kumar oynamak istemediğine karar verir, ancak sonrasında oyun masasına yaklaştığı her an, bu kararın etkisizliği ile karşılaşır. Çünkü bu kararı geçmişteki adam vermiştir, şuan ki değil. Kumarbazın bunu fark etmesi iç daralmasına yol açar, özgürdür ve şuan oynamayı seçebilir. “ *Karar hiç şüphesiz oradadır, ama donmuştur, etkisizdir, bizatihi onun bilincine sahip olmamdan ötürü kararın ötesine geçilmiştir. Karar, zamansal akış boyunca kendi kendimle özdeşliği hiç durmadan gerçekleştirmem ölçüsünde hala bendir, ama, bilincim için olmasından ötürü artık ben değildir.*”⁷⁷ Kumarbazı burada geçmiş ben’inden ayıran şey hiçliktir. O, yapmayı seçtiği seçime bağlı kalamaz çünkü önceden verilen karar daima yeniden seçilmeyi gerektirir. Kumarbaz eğer kumarbaz olmak istemiyorsa kumar oynamak isteyip istemediğine her gün yeniden karar vermelidir.

Kendisi için varlık, her yeni sıçrayışta; mümkün olanları gözden geçirirken de onlar arasından seçim yaparken de seçim yapıp olmuş olduğundan ayrılırken de iç daralması yaşar. Söz gelimi bir kitap yazmaya karar verdi diyelim hemen bir iç daralması hissedebilir kitap onun için mümkün olandır. Bugün karar verdi ancak yarın devam edip etmeyeceğini bilemez. Yarın özgürlüğü yazmaya karar verdiği kitabı karşısında hiçleyici gücünü gösterebilir. Evet o anda insan bu kitabı yazmak isteyen idi, buna karar vermişti,

⁷⁷ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 78.

üzerinde düşünüp hazır olduğuma ikna olmuştu ancak özgürlüğü onu kitabından ayırabilir. Evet kitabı dün yazmak istiyordu ama hiçbir şey onu bugün o kitabı yazmaya zorlayamaz. Yani kitap yazmaya bugün karar vermiş olsa bile gelecekte özgürlüğünün hiçleyici gücü bu kararı etkisiz kılabilir.

Bir insanın sabahları işe giderken uyanmak için kurduğu çalar saat onun için mümkün olan işe gitme imkanına gönderme yapar. Saat çalar çalmaz yataktan fırlamak, işe gitmeme, o gün dinlenmeyi seçme ya da çalışmayı reddetme imkanlarını çöpe atar ve dahi kendisini bütün bu imkanları aynı anda düşünüp iç daralması yaşama durumundan da kurtarır. Çünkü eylem içerisindeki insanın bilinci düşünülmemiş üzerine durulmamış olan bilinçtir. Eylem halindeki insanın bilinci bir şeyin bilincidir. Ancak insanın kendini saf bir biçimde iç daralması içinde kavraması için düşünüm düzlemine geçmesi gerekir. Dolayısıyla iç daralması özgürlük denen şeyin düşünümsel algısıdır.

Ancak kişi iç daralmasından kaçma yoluna gidebilir. İnsan kendi gerçekliğinin iç daralması içinde ortaya çıkan aşkınlığını yadsıyarak, kendisini olduğu şeyden başka olmayan olana sabitleyerek ne ise o haline getirebilir. Bu durum Sartre'a göre iç daralmasına yönelik bir savunma olan psikolojik determinizmdir. Determinizm insana iç daralmasından kurtulma umudu veren bir kaçış çabasıdır. İnsan, kendisi için mümkün olanı hayal edip tasarladığında onun kendisi için mümkün olan olduğunu ve ondan bir hiçlikle ayrılıp gelecekte onu beklediğini bilmesi gerekir. Dolayısıyla insan böyle bir durumda kendisini daha olmamış ancak her zaman mümkün olan yeni durumların kaynağı ve kökeni olarak kavrar ve zaten genel olarak özgürlük bilinci denilen şey de budur. Özgürlük bilinci taşıyan insan hiçbir zaman kendisi için başka mümkün olanların da olduğunu asla yadsımaz.

Özetle insan özgürlüğü ağır geldiğinde bir mazerete ihtiyaç duyduğunda kendisini determinizmin kucağına atabilir ve böylece iç daralmasından kurtulma umuduna girebilir. *“Oysa özgürlüğümüzün asıl ‘dolaysız verisi’ iç daralmasıdır.”*⁷⁸ Ancak insan tüm çabasına rağmen iç daralmasından kurtulma ümidine giremez. Çünkü Sartre'a göre iç daralması zaten “biziz”! İç daralmasının üstünü örtemeyiz çünkü gizlemeye çalışılan şey insanın dışında dışarıda bir şey değildir. Kaçmaya çalışılan şey zaten insanın kendisidir. Yani insan iç daralmasından kurtulmak onu görmezden gelmek için kaçır ancak kaçtığını

⁷⁸ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 89.

görmezden gelemes çünkü iç daralması duygusundan kaçmak iç daralmasının idrakine varmanın diğer bir şeklinden başka bir şey değildir. Dolayısıyla iç daralmasından kaçış yoktur. Ondan kaçmaya çalışmak kendini aldatmaktır.

İnsan özgür ve sorumlu bir varlıktır. Özgürlük eylemi eylem sorumluluğu sorumluluk da iç sıkıntısını beraberinde getirir. Bu nedenle var olmak ve sorumluluk bulantıyı kaçınılmaz kılar. Bu kadar büyük bir sorumluluk karşısında bir iç daralmasına kapılmamak zaten beklenemez bir davranış olur. İç daralması yaşamak insan için olağandır.

Kendisi için, yalnızca sorumluluğundan dolayı iç daralması yaşamaz. Sartre'ın *Bulantı* adlı romanında da sıkça gördüğümüz gibi insanın sadece var olduğunu dünya da olduğunu bilmesi bile onu derin bir iç daralmasına ve bulantıya sürükler. Sartre eserlerinde sıkça söz konusu ettiği bulantıdan, Antoine adlı karakterin bakış açısından şöyle bahseder “ *Demek ki bulantı bu: göz kamaştırıcı bu apaçıklık. Şimdi biliyorum. Varım (dünya da var) ve dünyanın var olduğunu biliyorum.*”⁷⁹ Ancak bulantı Sartre için korkulması gereken olumsuz anlama sahip bir duygu değildir. Bu olması gereken bir şeydir. O yine aynı eserinde Antoine'nin ağzından bulantı için “ *Rahatlık ya da hoşnutluk duyduğumu söyleyemem, tam tersine, beni eziyor bu. Ama amacıma ulaştım, öğrenmek istediğimi biliyorum artık; ocak ayından beri başımdan geçenleri anladım. Bulantı yakamı bırakmadı. O kadar çabuk bırakacağını da sanmıyorum. Ama onu, bir dert gibi duymuyorum artık. Bu geçici bir huysuzluk ya da bir hastalık değil; kendi öz varlığım.*”⁸⁰ diye söz eder.

Bulantı kendisi için varlığa gizlemeden, kaçmadan, olanı olduğu gibi gösterir. Her ne kadar insana sıkıntı veren bir duygu gibi görünse de aslında bir yüzleşmedir. Çünkü bulantı sadece öznel bir duygu değildir, insana asıl gerçeğin ne olduğunu an içerisinde gösterir. Dünya düzensiz, kötü ve insan varlığına karşı duran bir şeydir. Dünyanın kendisi insan varlığı ile uyumlu olacak bir varlık olarak kurulmamış aksine ona karşı olan, acımasız, anlamsız ve saçma bir varlık olmuştur. Bu durumun bilincine varmamış olan insanlar Sartre'a göre yapışkanlık içerisinde yaşarlar. Ancak bilinç ile beraber bulantı duygusu insanı bu yapış yapışlıktan kurtarır. Çünkü yalnızca ve yalnızca bulantı insanı

⁷⁹ Sartre, *Bulantı*, 183.

⁸⁰ Sartre, *Bulantı*, 188.

varoluşa götürür.⁸¹ Bulantının veyahut iç daralmasının kendisi için varlıkta ne kadar ağır bastığı neredeyse Sartre'ın tüm yapıtlarında görülür. Bulantı, Sartre'da çok güçlü ve olumlanan bir duygudur. Zira insana tam olarak kendisinin ve çevresinin aslında ne olduğunu gösterir.

Ancak böylesine sorumluluğun ve iç daralmasının olduğu yerde insan seçim yapmayı reddedebilir ve karamsarlığa düşebilir. Hatta varoluşçuluğu eylemsizliğe sürüklediği gerekçesiyle eleştirenler de olmuştur. Ancak Sartre bunun doğru olmadığını söyler. O, bunaltının, iç daralmasının insanı eyleme götüren şey olduğunu düşünmüştür.⁸² İç sıkıntısı yaşayan kendisi için varlık kendisini aldatmadığı sürece eylemde bulunmaması olanaksızdır. *“Çünkü insan kendi tasarısından başka bir şey değildir; kendi yaptığı, gerçekleştirdiği ölçüde vardır; yani hayatından, edimlerinin (fillerinin) toplamından ibarettir!”*⁸³ Eğer eylemde bulunmazsa insan insan olmaz. O, özgür olmaya, eylemde bulunmaya, sorumlu olmaya, kendini var etmeye mecburdur.

3.1.3. Kendini Aldatma ve Sahicilik

Sartre'a göre insan özgürlüğe mahkumdur. Ancak insan mutlak anlamda özgürlüğü kaldıracabilecek durumda değildir. İnsan özgürlüğün kendisine vermiş olduğu bu bunaltıdan kurtulmak için özgürlüğünü inkar etme yoluna gider. Aslında kimi zaman kendisini bir nesne olarak görmek ister eksiksiz, tastamam, sorunu ve sorumluluğu olmayan bir varlık olmak ister. Ancak bu istek bilinç sahibi bir varlık olarak insan varlığının özgürlüğüne ihanettir. Bu durum insanın kendisini inkar etmesinden başka bir şey değildir.⁸⁴ Çünkü kendinde varlık olmak insan için olanaksızdır. İnsanın kendisini aldatması özgürlüğünü inkar etmek ile aynı şeydir.

Özgürlüğü inkar etmenin Sartre'ın düşüncesinde kendini kandırmanın farklı türleri olan üç farklı yolu vardır. Bunlardan ilki karar vermemek, seçimde bulunmayı reddetmektir. Ancak insan seçimde bulunmadığında bile seçim yapmamayı seçmiştir aslında. Bunun farkında olmaması ya da farkında değil gibi davranması durumu değiştirmez. Dolayısıyla seçim yapmama kişinin özgürlük ve sorumluluktan kaçmasına

⁸¹ Akarsu, *Çağdaş Felsefe*, 226-227.

⁸² Çüçen, *Varoluş Filozofları*, 239.

⁸³ Sartre, *Varoluşçuluk*, 55.

⁸⁴ Akarsu, *Çağdaş Felsefe*, 229.

olanak vermez. Karar vermemek ya da kararını askıya almak karar vermenin, seçim yapmanın farkında olunmayan başka bir yoldur.

İkinci yol ise insanın bazı nesnel değerlerin kendisine yol yani doğru seçimi işaret edeceğine inanmasıdır. Ancak Sartre göre bu değerleri insan kendi süzgeçlerinden geçirip kendi kişisel değerleri haline getirmedeği sürece o değerlerin, insana yol göstermek şöyle dursun hiçbir yardımı ve faydası olmaz.⁸⁵ Bir dünya görüşünü sanki kendisi var etmişçesine savunmak ve onu hayatının yol göstericisi yapmak kendini kandırmaktan başka bir şey değildir. Kişi, hayatta benimseyeceği değerlerin bunlar olmasını istiyor ve kendini aldatmak istemiyorsa bu değerlerin mutlaka kişiselleştirilmesi gerekir ki o zaman bunlar nesnel olmaktan çıkar ve artık kişinin kendi değerleri haline gelirler. Harici her türlü yaklaşım kendini aldatmanın başka bir yoludur.

Sartre' a göre özgürlüğü inkar etmenin üçüncü ve en önemli yolu ise kötü niyettir. Kötü niyete imkan veren üç karşıt özellik çifti bulunur. Bu çiftlerden birincisi olgusalılık ile aşkınlıktır. Her insanın olgusalılığı yalnızca o insan için geçerli olan bedeni, doğumu, eğitimi, mensubu olduğu sınıf ve benzeri özellikleri vardır. Bütün bunlar o insanın zorunlu parçalarıdır. İnsan bunların hepsidir. Fakat insan yalnızca olgusallıkla değil aynı zamanda aşkınlıkla da karakterize olur. Görünürde insanı belirleyen bir dizi olgular kümesi olsa da yine de onların tamamına anlam verecek olan, hayatına yön vermesine izin verecek olan ya da her birine karşın olumsuz bir tavır alarak onu aşacak olan yine insanın kendisidir. İnsanın olgusalılığına ait her türlü şey karşında nasıl duracağı yine kendi elindedir. İkinci karşıt özellik ise insanın hem kendisi için hem de başkası için varlık olmasıdır. Bu sebep dolayısıyla da insanın eylemi kendi bakış açısından ve aynı zamanda başkasının bakış açısından görülmektedir. Ötekinin insanı nesneleştiren bakışı ile kendi bakışı çatışabilir ve Sartre'a göre bunların ikisi de aynı güçtedir ve bu karşıtlık birinin asıl olan yani olan gerçek diğerinin yalnızca görünen olduğunu söyleyerek çözülmez. Çünkü her ikisi de aynı tözden oluşmuş farklı öznelardır.

Üçüncü ve son karşıt özellik ise dünyanın ortasındaki varlık ve dünyadaki varlıktan meydana gelir. Buna göre bir insan diğer nesneler arasında bir nesnedir, ama bir yandan da dünyanın var olmasına sebep olan varlıktır. Dolayısıyla insan karşıtlıkların birliğidir. İnsan bu karşıtlıkların ne biri ne de diğeri ile tanımlanamaz. İnsan tüm bu karşıtlıkların

⁸⁵ Ahmet Cevizci, *Etik Ahlak Felsefesi*, Say Yayınları, İstanbul 2014, 440.

sentezidir. Sınırsız özgürlüğün yükünün zor olması nedeniyle bu tür bir özgürlüğü kaldıramayan ve sorumluluğu taşıyamayan insan, bilinçli bir varlık olmaksızın bu özgürlüğü reddederek bir ‘şey’ olmayı tercih eder. Kendisi için varlık kendini aldatma anlamında kötü niyet içindeyken bu karşıtlıkların yarattığı olumsuz ruh halini kendi içinde aşmaya çalışır. Ve insan kendisini, karşıtlıklardan sadece birini seçerek yani olgusallığı, başkası için ve dünyanın ortasındaki varlık olarak değerlendirir. Böylece birey kendinde varlık olma yoluna girer ve kendini aldatan ve kendine yabancılaşmış bir birey haline gelir. Oysa insan kendisine açık olan durumlardan sadece bir tanesini seçmemelidir. Sadece bir rol üstlenmemelidir. İnsan özgür bir varlıktır ve bunu görmezden gelmemelidir. Eğer geliyorsa ya da böyle bir eğilimi varsa kendini aldatmaktan ve kendine yabancılaşmaktan başka hiçbir şey yapmıyor demektir.

İnsanın zamansal bir biçimde var olduğu aşıkardır. O her zaman şimdidedir, Sartre *Bulanık*’ da şöyle der; “*Anılarımı şimdiden türetiliyorum. Şimdinin içine fırlatılmış, orada bırakılmışım. Geçmişe yeniden dönmek istiyorum ama tutsaklığımdan kurtulamıyorum.*”⁸⁶ Evet, insan her zaman şimdidedir ama onun, bir geçmişi ve bir geleceği de vardır. İnsanın geçmişi onun olgusallığıdır. Geçmiş insanın olduğu şey değil olmuş olduğu şeydir. Ona müdahale edilemez, değiştirilemez. Sartre’a göre insan tüm bu olgusallığına rağmen yine de belirlenmemiştir. Kendisi içini her şeyi ile belirleyecek olan kendisidir. O, belirlendiğini düşünerek hala geçmişindeki kişi olduğunu elinden bir şey gelmeyeceğini söyleyerek kendisini aldatmamalıdır. Geçmiş onun şu an olduğu şey değil, eskiden olmuş olduğu şeydir. İnsan her zaman şimdidedir o, var değildir olmaktadır ve özgür bir varlık olarak istediği kişi olmayı seçebilir “ Ben doktor olacaktım, Dünya’yı gezecektim (ya da herhangi başka dilekler) ama fırsatım olmadı.” deme lüksüne sahip değildir. Çünkü bu yalnızca kendini aldatmadır. İnsanın kendisini aldatmaya geçmesi kendisini uykunun kollarına bırakması gibidir kendisini aldatması ise rüya görmek gibi. Böyle bir durum bir kez gerçekleştiğinde o durumdan çıkmak tatlı bir uykudan uyanmak kadar zordur. Çünkü kendini aldatma hali esasen geçici bir durum olsa dahi uyumak ya da rüya görmek gibi kendi kendisine süreklilik arz eden bir dünyada olma durumundan başka bir şey değildir. Fakat insan zor da olsa bu rüyadan uyanmalı, kendini aldatmamalı, özgürlüğün ve sorumluluğunun yükünü sırtlanarak kendini gerçekleştirmelidir.

⁸⁶ Sartre, *Bulanık*, 59.

Sartre'ın düşüncesinde dünyada olmak tiyatrodaki olmak gibidir. Dünyanın içerisinde tüm insanlar kendilerine verilen rolleri oynarlar fakat hiçbirinin gerçekte olmuş oldukları şey ile oynamış olduğu rol arasında bir özdeşlik söz konusu değildir. Ne kadar zor bir yaşam sürüyor olsa da bir palyaço insanları eğlendirmek mecburiyetindedir. Hiçbir insan ne tam olarak iyi ne de tam olarak kötü değildir. Dolayısıyla bir yerde bütün insanların kendilerini aldatma içerisinde yaşadıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. *“Tam bir dürüstlük insanlara kapalıdır. Hiçlik yaşamımızın bütün eylemlerinde bir soytarı gibi sırtır. Ancak ölüm bizi bu yaşamın yalanından kurtarır.”*⁸⁷ Kendini aldatma, özgürlüğünü sahiplenmeyen, yaşamını eline almaktan korkan her insan için kaçınılmazdır. Özgürlüğünü sahiplenmeyen insan yaşamın aldatmacasından ancak öldüğünde kurtulur.

Sartre felsefesinde kendini aldatmanın zıttı; sahiciliktir. Onun varoluşçu etiğinde sahicilik; kişinin özgürlüğünü olumlamasından yani özgürlüğe mahkum olduğunu tam olarak anlayıp bunun yükünü omuzlarına almasından meydana gelir. Sartre'a göre insan için varoluşun özden önce gelmesi, insanın önce var olup daha sonra kendi özünü kendisi nasıl istiyorsa öyle belirlemesi, insanın bu dünyaya fırlatılması, insanın özünü belirleyecek ona nasıl davranması gerektiğini söyleyecek bir Tanrı'nın olmaması, onun özgürlüğe mahkum olduğunu gösterir. Özgürlüğün reddi de insanın kendini kendinde varlık gibi kavrama girişimi olarak düşünülebilir. İnsan kendinde varlığa öykünür ama bu onun tamamlanma isteğinden kaynaklanır. Özgürlük ve seçim insandan ayrılamaz, özgürlük insanla birdir. İnsan kendisi için varlıktır. O, ne ise o olmayan ne değilse o olan varlıktır. İşte bu sebeple insan sürekli olarak yeni seçim ve eylemleriyle bulunduğu durumu hiçleyerek başka bir duruma geçip, değişir. Hiç kimse insanı şuan olduğu şey için suçlayamaz. İnsan hiçbir sıfatın kendisine yapışamayacağı bir konumdadır dolayısıyla insan varlığının gerçekten olduğu tek şey onun aşkınlığıdır. O daima kendisinden kaçır ve kurtulur, her kim insana bir sıfat yakıştırırsa ya da herhangi biri insanı türlü sebeplerden birinden suçlamaya kalkarsa eli boş kalır. Çünkü insan geçmişteki o kişi değildir artık. İnsan yeni bir seçimle her an değişir. Hep aynı kişi olmayı istiyor ise bunu her an yeniden seçmesi gerekir. Çünkü insana yeni olanaklar sürekli olarak açıktır insan için olanaklar ancak öldüğünde tükenir.

⁸⁷ Akarsu, *Çağdaş Felsefe*, 230.

Sartre’a göre sahicilik insanın durumunun bilincinde olmasından, onun sorumluluklarını almasından ve onu bazen gururlu bir bilinçle bazen dehşet ve nefretle bazen de çekinerek kabul etmesinden gelir. Sahici birey özgürlüğünün ve insani durumunun kendine getirdiği sınırlandırmaları kabullenerek kendisine yabancılaşmayan yani hakiki bir insan varlığı haline gelebilen bireydir. Sahici varoluş insanın seçim ve özgürlüğe dolayısıyla da değer yaratmaya mahkum olduğunun bilincinde olmasıdır. İnsan ahlaki değerleri keşfetmez onları kendisi yaratır. Çünkü gerçek ahlak kişinin kendi varoluş sorumluluğu ile ilgili hakikatle yüzleşmesinden, kendi gerçeğini kabullenmesinden doğar. İnsan bu dünyadaki bütün değerlerin yaratıcısı, oluşturucusudur. Ona verili olan hiçbir şey yoktur.

3.2. İNSAN ve ZAMANSALLIK

*“Zamansal; zamana ait, zamanın bir parçası olma durumu. Zamanın içinde yer alan ya da zamanla sınırlanmış bir şey için kullanılan sıfattır.”*⁸⁸ Kendisi için varlık olarak insan da zamansal bir varlıktır. Her insan belli bir zamanda bu dünyaya gelir ve her insanın kendisine ait bir geçmişi, şimdisi ve geleceği vardır. Zaman Sartre’a göre geçmiş ve geleceğin şimdide birleştiği andır. Geçmiş insan varlığının ayrılmaz parçasıdır. Ancak kendisi için varlık olarak insan varlığı daima şimdiki zamanın içerisinde ve varlığı şimdiki zamana bağlıdır. Gelecek zaman ise insanın henüz olmadığı ancak olacak olduğu şeydir.⁸⁹

Geçmiş, ne değilse o olan ve ne ise o olmayan varlığın ne ise o olanla bir sentezini temsil eder. Çünkü insan varlığı hem ne ise o olan olarak geçmişini yanında taşır hem de ne değilse o olacak olduğu için geleceğe atılır. Kendisi için varlığın geçmişine bakıldığında o, kendinde varlık gibi görülür. *“Belleğe ilişkin her teori geçmişin varlığına dair bir ön varsayım içerir.”*⁹⁰ Çünkü insanın belleği geçmişine dair anılarla doludur. Ancak geçmişin artık var olmadığı söylenir. Bu şekilde düşünecek olursak varlığın yalnızca şimdide olduğu anlaşılır. Her şey şimdiki zamandaysa insan belleğindeki anıların oldukları haliyle duruyor olması ve onların hatırlanıyor olmasının açıklanması haliyle zor olacaktır.

⁸⁸ Cevizci, *Büyük Felsefe Sözlüğü*, 2026.

⁸⁹ Karakaya, *Jean Paul Sartre Felsefesinde Kendisi İçin Varlığın Ontolojik Analizi*, 73-88.

⁹⁰ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 162-163.

Ne değilse o olan ne ise o olmayan varlık olduğu şeyi geçmişte olur. Her insan bir geçmişe sahip diye geçmişte olduğu şeyi eteğinde sürüklüyor değildir. İnsan geçmişte ne değilse şimdi odur. Geçmiş geçmişte kalmış olan olarak orada durur ve insanın geçmişte olduğu şey bugün adeta kendinde varlığa dönüşür. İnsan geçmişe dönemez ancak bunun anlamı geçmişsin erişilemez olmasının yanında geçmişin kendinde varlık gibi olması insanın ise, kendisi için varlık olmasıdır. Geçmiş olmuş, bitmiş, yaşanılmış ancak artık yaşanılmayacak olandır. İnsan şimdi geçmişte olduğu gibi olmadığı için onun geçmişi tıpkı bir fenomen gibi kendindedir; geçmiş değişmez, değiştirilemez. Geçmiş kendisini kendisi için varlığa erişilemez bir şey gibi gösterir.

Geçmiş; kendisi için varlığa her zaman olmuş bitmiş bir şey gibi görünür. Ancak Geçmiş zaman ile şimdiki zaman arasında tam bir heterojenlik vardır. İnsan geçmişe dönemiyorsa bunun sebebi geçmişsin olduğu gibi kalmasıdır. Geçmiş artık insan için kendinde haline gelmiştir. İnsanın geçmişte yaşadığı herhangi bir duygu örneğin utanç bugün hala utançtır ancak kendi varlığı içinde kendisi için değildir. Utanç artık onu yaşadığı haliyle değildir, ne ise o değildir. İnsan utancı şu an yaşarken geçmiş zaman kipinde yaşar yaşanırken utanç olan şuan utanç idi haline gelmiştir artık. Dolayısıyla Sartre’a göre geçmiş; ne ise o olan ile ne değilse o olan varlığın belli bir sentezini temsil eder. *“Geçmiş her kendi-içinin kendine özgü olgusudur, ‘idim’in olumsal ve değiştirilemez olgusudur.”*⁹¹ Sartre, Hegel’in ‘wesen ist was gewesen ist’ sözüne katılır buna göre; Özüm geçmiştedir, onun varlık/olmak yasası budur. İnsanın şimdiki zamanda sahip olamadığı özü geçmiştedir ve bir daha asla o olamaz.

Geçmiş, olup bitmiştir ve hiçbir şekilde ona müdahale edilemez, değiştirilemez fakat geçmiş bir şekilde şimdiki zamanın içindedir. İnsan şimdiki zamandayken gelecek zamana dair kurduğu tasarıların üzerinde geçmişin emredici bir baskısı olduğunu hisseder. Özgür bir varlık olarak insan gelecekte hedeflediği bir tasarı için eğer geçmişte benzer durumlar yaşadıysa onların baskısı altında ezilir. Kendisi için varlığın geçmişte yaşadığı her tecrübe şuan ki hayatını olumlu ya da olumsuz olarak pekala etkiliyebilir. Ancak buradan özgürlüğün zedelendiği sonucu da çıkarılmamalıdır. Çünkü yaşanıp biten ancak bugün hala kendisi için varlığın belleğinde izi olan o geçmiş de ona aittir. O, bugün nasıl bir geçmişe sahip olmak istediye zamanında da o şekilde davranmış olmalıdır.

⁹¹ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 177.

Yaşarken ileride bir gün bütün bu olanların ‘geçmiş’ olacağını bilmediğini hiç kimse ileri süremez. Şimdiki zamanın bir gün geçmiş olarak kendinde varlık haline geleceğinin bütün insanlar farkındadır.

Sartre’a göre nasıl geçmiş zaman kendinde varlık gibiyse şimdiki zaman da kendisi için varlık gibidir. Henüz olmamış olan geleceğe ve artık olmayan geçmişe zıt olan bir şey varsa o da şimdiki zamandır. *“Şimdiki zamanda var olan şey mevcudiyet vasfıyla öteki varoluşların hepsinden de ayrılır. Yoklama sırasında asker ya da öğrenci, varlığını olumlamak üzere ‘Burada!’ diye karşılık verir. Ve mevcut/şimdi [present], geçmiş’in olduğu kadar namevcut’un da zıttıdır. Nitekim mevcutun anlamı, ... e mevcut olmaktır.”*⁹² Şimdiki zaman Sartre’a göre kendisi için varlığın kendinde varlığa mevcut olmasıdır. Kendinde varlığın bir geçmişi olmadığı gibi şimdiki zamanı ya da geleceği de olamaz. Kendinde varlık sadece vardır. Ancak kendisi için varlık şimdiki zamanın dünyaya dahil olmasını sağlayan varlıktır. Dünyadaki fenomenler için zamanın hiçbir anlamı ve önemi yoktur. Geçmişte tam, mükemmel ve eksiksiz olan kendinde varlık şimdide de gelecekte de tam, eksiksiz ve mükemmeldir. Dolayısıyla zaman denen şey kendinde varlıkların varlığından ayrılır. Kendisi için varlık varoluş serüveni boyunca kendi kendisinin varoluşunun seçeni olduğu sürece varlığa mevcuttur. İnsan kendisi dışındaki herhangi bir fenomen üzerine yönelmişse o varlığa mevcuttur. Dolayısıyla bir varlığa mevcut olmak demek o varlığa içsel bir bağ ile bağlanmayı gerektirir. Ancak bunun bir özdeşlik olduğunu da söylenilemez. Mevcut olmak demek aynı zamanda şimdiki zamanda olmak demektir çünkü hiçbir şey mevcut olarak şimdiki zaman dışında olamaz.⁹³

Kendisi için hakkında “saat dokuzdur” demek gibi “kendisi için varlık vardır” diyemeyiz. Kendisi içinin varlığı yoktur, kendisi içinin varlığı ona hep bir mesafede durur ve bu mesafe asla daralmaz. Şimdiki zaman varlık karşısında sürekli bir kaçıştır. Onu an formunda yakalamak mümkün değildir. Şuanın saniyeler öncesi geçmiş saniyeler sonrası gelecektir. İnsan, şimdiki zamandaki varlık olarak, kendi geçmişinde ne ise şimdi o değil, gelecekte ne değilse şimdi odur.

Gelecek zaman insan gerçekliği aracılığıyla dünyaya gelir. Çünkü ancak henüz olmayan daha olacak olan bir varlık bir geleceğe sahip olabilir. Gelecek zaman deyince

⁹² Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 178.

⁹³ Karakaya, *Jean Paul Sartre Felsefesinde Kendisi-için Varlığın Ontolojik Analizi*, 73-88.

henüz olmamış bir ‘şimdi’ anlaşılmamalıdır. Eğer öyle anlaşırsa bu, zamanı durağan bir şey gibi düşünmek olur. Gelecek zaman insanın daha olacak olduğu şeydir, insan özgürlüğünde geleceği taşır. Gelecek var olduğu için insan olacak olduğu şeyi şimdi olamaz ve bu varlığı belirleyecek olan şey gelecektir. Aynı zamanda insan henüz olmamış daha olacak olduğu için gelecek vardır. İnsan bugün ne ise gelecekte o değildir. Bugün ne değilse gelecekte odur.

Gelecek insanın henüz olmadığı bir şey olarak insanın kendisinde açığa çıkar. İnsan varlığı şimdiki zamanın içinde gelecekte olacağını henüz olmayan ancak olacak olan olarak kendi özgün projesini kendi kendisinde taşır. Dolayısıyla bu proje açınlanmadan gelecek de olamaz. Kendisi için varlık sürekli olduğu şeyin ötesine geçtiği için kendisi için varlığın şuan ötesinde olan her şey onun için gelecektir. Gelecek, gelecekteki bir varlığa mevcudiyettir çünkü kendisi için ancak kendi dışında var olabilir. Kendisi için aracılığıyla varlığın bir ötesi açığa çıkar. Sartre’a göre gelecek insanın kendisi olduğu şuan ki kendisi içini bekleyen bir şeydir. Varlığın ötesinde bir varlığa mevcut olarak kendini beklediği, belirlediği ölçüde gelecek insanındır. İnsanda bugün eksik ne varsa olduğu şeyin dışında ne varsa onunla kaynaşmak üzere kendini geleceğe fırlatır. Çünkü insanın bugün olmadığı daha olacak olduğu şey onun imkanıdır.

Gelecek zaman insan olgusallığının yani geçmişin ve şimdiki zamanın tam zıddıdır. Kendisi içinin yani insanın geleceğe yönelik atılışı aslında kendindeye doğru bir atılımdır. Sartre’a göre kendi için kendi geleceğini olmakla yükümlü olan varlıktır çünkü ancak ve sadece o, varlığın ötesinde olduğu şeyin temeli olabilir *“hep gelecekteki bir oyuk”*⁹⁴ olma zorunluluğu kendisi için varlığın doğasıdır. İnsanın olacak olduğu gelecek, varlığın ötesinde bir varlığa mevcut olma imkanıdır. Gelecek benim şimdiki kendi için’ imin anlamını kendi imkanının planı olarak oluşturur.

*“Gelecek hem özgür olmamış olsaydım olacak olduğum şeydir, hem de özgür olduğum için daha olacak olmamın mümkün olmadığı şeydir.”*⁹⁵ İnsan özgürdür özgür olmak Sartre açısından özgür olmaya mahkum olmaktır ve özgürlük gelecektir gelecekte her zaman yeni tasarılar, seçmeler ve umutlar vardır. İnsan imkanlar sonsuzluğudur ve kendisi için varlığın anlamı karmaşıktır. İnsan için her şey mümkündür. Ancak bu insanın

⁹⁴ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 186.

⁹⁵ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 187.

her şeyi seçebileceği anlamına gelmez. Örneğin insanın özgür olması demek insanın içinde yaşadığı tarihsel zamanı seçebileceği anlamına gelmez. Özgür olmak demek yaşadığın dünya ve zaman ne olursa olsun zamanın kendisini seçmek değil, onun içinde kendini seçmek ve belirlemek demektir. Yeri ve durumu belirleyen şey insanın amacıdır. Söz gelimi mutfakta olan insan kendisine bir kahve almak için orada bulunmuştur ya da okulda olan insan oraya ders için gitmiştir. Dolayısıyla amacı belirleyen de insanın kendisidir ve her nerede olursa olsun insan orada kendi seçimi ile bulunuyor demektir.

3.3. ÖZGÜRLÜK ve OLGUSALLIK

İnsanın bu dünyaya gelişiyle birlikte hemen o anda sahip olduğu birden fazla durum vardır. Bu durumların hiçbirisi insanın seçimi sayesinde vücuda gelmez. Hemen hepsi insana hazır olarak verili olan ve tabii olarak kimileri tarafından özgürlüğü sınırlandırdığı düşünülen durumlardır. Sartre bu durumların tamamına insanın olgusallığı adını verir. Olgusallık; “...insan varoluşunun, onun içinde bulunduğu durumlar, göğüslemek durumunda olduğu değişmesi imkansız olgular ya da koşullar tarafından tanımlanan, belirlenen boyutunu ortaya koyar.”⁹⁶ Olgusallık başlığı altında incelenebilecek insanın doğum yeri, doğum tarihi, sahip olduğu bedensel yeterlilikleri ya da yetersizlikleri, ailesi, geçmişi ve ölümü gibi birden fazla durumdan söz etmek mümkündür. Bu bölümde Sartre’ın *Varlık ve Hiçlik*’te özellikle üzerinde durduğu bazı durumları inceleyeceğiz.

İnsana verilmiş olan ham şeyler onun özgürlüğünü sınırlayabilse de bu sınırları belirlemek ve onlara anlam yüklemek esasen insanın kendi özgürlüğüdür. İnsanın önünde duran devasa kaya, onu parçalara ayırıp aşmak istediğinde bir engel üzerine tırmanıp manzarayı seyretmek istediğinde bir yardımcı olacaktır. Bir tutuklunun hapisneden çıkmakta özgür olduğunu söyleyemesek de onun kaçmaya çalışmakta her zaman özgür olduğunu söyleyebiliriz. Herhangi biri için engel olan şey bir başkası için engel olmayacaktır. Sartre’a göre “Mutlak engel yoktur”⁹⁷ eğer insan her ne olursa olsun o kayanın zirvesine çıkmak istiyorsa hiçbir şey ona engel olamayacaktır. Biri iyi antrenmanlı bir sporcu, diğeri hayatı boyunca hiç spor yapmamış zayıf yapılı biri her ikisi de aynı derecede dağa tırmanmak isteyen iki kişiden elbette iyi antrenmanlı olan hedefine

⁹⁶ Cevizci, *Büyük Felsefe Sözlüğü*, 1426.

⁹⁷ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 583.

daha kolay ulaşacaktır. Ancak spor yapıp bedenini güçlendirmeyi veyahut tam tersini seçen kişinin kendisidir. Böyle bir durumda Sartre’a göre özgürlüğün paradoksu fark edilmeye başlanır. Özgürlük yalnız durum halindeki özgürlüktür ve sadece özgürlük aracılığı ile durum olur. Özgürlüğün olgusallığından bahsedildiğinde özgürlük aracılığıyla insanın daha olacak olduğu projelerini aydınlatması anlaşılır. İnsan varlığı sahip olduğu tüm verileri yerini, bedenini ya da geçmişini özgürlüğü sayesinde anlamlı hale getirir.

Benim yerim, insanın bu dünya üzerinde işgal ettiği, yaşadığı, doğduğu yerdir. Ancak doğmuş olduğu yeri hiç kimse kendisi seçmez. Kişi babasının ya da annesinin işi dolayısıyla Ankara’da, yedi kuşak bütün ailesi orada yaşadığı için Çorum’da veyahut ailesi bir sebeple İstanbul’a gittiği için İstanbul’da doğmuş olabilir. Bunlar insanın doğumu aracılığıyla edindiği şeylerin aslında ne kadar olumsal şeyler olduklarını ortaya koyar. Sartre’a göre doğmak, doğduğun yeri kabul etmektir. İnsan hayatı boyunca yaşayacağı diğer yerleri doğmuş olduğu bu yerden hareketle seçer ve bu sebeple de doğum yerinin aslında özgürlüğü sınırlandırdığı düşünülebilir. Ancak nesneleri o yer yapan nesnelerin bir yeri olmasını sağlayan insandır. *“İnsan gerçekliği olmaksızın ne mekan ne de yer varolur... Böylece benim yerimi bana veren ve beni konumlandırarak bu yeri benim yerim olarak tanımlayan, benim özgürlüğümüdür.”*⁹⁸

Sartre’a göre bir yerde olmak falanca yerden uzakta ya da yakında olmaktır. Şanlıurfa’da işinde iyi, meraklı bir antropolog için orada olmak Göbeklitepe’ye yarım saat uzaklıkta olmaktır. Terhis zamanı yaklaşmış bir asker için orada olmak ailesine kavuşmak için on gün ötede olmak demektir. Dolayısıyla insana kendi yerini uygun yer olarak bildiren şey seçtiği şeydir. Özetle belirtmek gerekir ki insanın yerinin olgusallığı ancak ve ancak hedeflerine ilişkin özgür seçimleri ile ve o seçim sayesinde ortaya çıkar. Özgürlük, Sartre’ın düşüncesinde insan varlığının olgusallığının keşfedilmesi için zorunlu bir durumdur. Yani insanın dünya üzerindeki yerine anlamını veren özgürlüğüdür. Çünkü özgürlük denilen şey aslında bir seçimdir ve her seçim aslında bir eleme ve vazgeçişir. İnsanın yerini hedefine ulaşmak için bağlantı noktası ya da hareket

⁹⁸ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 585-587.

noktası yapacak olan şey onun seçimidir. Sartre’a göre “*olgusalılık olmadan özgürlük – hiçleyle ve seçme kudreti olarak- varolmaz.*”⁹⁹

Herkesin bir geçmişi vardır. İlk bakışta geçmiş; olmuş bitmiş, müdahale edilemez ve değiştirilemez gibi görünür. Geçmiş, ona dışarıdan bakmak amacıyla ona karşı yöneldiğimizde hemen o anda erişilmez olan ancak hayatı boyunca bir şekilde insana musallat olan şeydir. Geçmiş insanın dünyaya gelişinden şu ana kadar olduğu her şeydir: geçen yıl gittiği oyun, çocukken okuduğu Don Kişot, on beşinde geçirdiği kazadır. İnsan gerçekliği geçmişi olmadan düşünülemez. Ancak özgürlük, henüz olmadığı daha olacak olduğu şeyle yani gelecek ile tanımlanır.

İnsan hiçleme etkinliği aracılığıyla özgürlüğünü var kılar. Henüz olmadığını seçebilmesi için olmuş olduğunu hiçlemesi gerekir. Tasarılarına ulaşabilmesi için olduğu şeyin ötesine geçebilmesi gerekir. On saniye öncesi dahi insanın geçmişidir. Dolayısıyla özgürlük insanın geçmişinde olduğu şeyi hiçlemesidir ve özgürlük için geçmiş gereklidir. Aksi halde geçmiş olmaksızın yeni bir atılım yeni bir atılım mı bilinemez. Bir şey olmadan olmuş olduğunun dışına çıkmak mümkün değildir.

İnsan geçmişte her ne olursa olsun o zaman olduğu her şeye bugün anlamını veren kendisidir. İşlediği bir suçtan dolayı yıllarını hapisanede geçirmiş bir kimsenin geçirdiği günlerin kendisine yararlı mı yoksa zararlı mı olduğu kendisine bağlıdır. İnsanın bütün geçmişi kendisine ısrarcı, ezici ve dayatıcı bir şey olarak hayatı boyunca orada durur. Ancak geçmişin anlamını ya da insana vermiş olduğu emirleri, amaçları doğrultusunda insan varlığı kendisi seçer. Yıllar önce büyük bir keyifle edinilen bir eşyanın bugün tüm anlamını yitirmesi ve anlamsız, saçma bulunması kişinin seçmiş olduğu geçmişin öldüğünü, kıymetli hocalardan alınan derslerin bugün kişinin seçimlerine olan olumlu katkısı o geçmişin yaşadığını gösterir. Dolayısıyla geçmişin yaşıyor ya da ölü oluşu bizatihi geleceğe bağlıdır. İnsanın geleceğe ilişkin yeni projelerinde geçmiş anlamını bulur. Geçmiş kişinin eskiden olduğu şeydir ve “*geçmiş kendimi ondan ayırabilmem için varolan şeydir.*”¹⁰⁰ Kişi geçmişte olduğu şeyin ötesine şimdi seçimle özgürlüğü aracılığıyla geçer.

⁹⁹ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 590.

¹⁰⁰ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 598.

Sartre' a göre kişinin durumlarından biri de “ benim etrafım” dır. Ancak kişinin etrafı dünya üzerindeki işgal ettiği “benim yerim” ile karıştırılmamalıdır. Etraf, kişinin yaşadığı yerde bulunan onu çevreleyen nesneler yani araç gereçlerdir. İnsanın dünya üzerindeki yerinin onun etrafını çevresindeki araç gereçleri belirlediği düşünülebilir. Fakat Sartre' a göre insan, o yeri değiştirerek yeni etrafların ortaya çıkmasını özgürlüğü aracılığıyla sağlar. Çünkü insanın yerinin değişmesi bütün etrafının değişmesidir.

Kendisi için varlık olarak insan, varolduğu andan Sartre'nın deyimiyle dünya içine atıldığı andan itibaren kendisini farklı varoluşların ve varlıkların içinde bulur. Kişinin sürpriz bir kararla bisikletine atlayıp arkadaşını ziyaret etmek amacı şiddetli şekilde yağın yağmur, daha yolun yarısında patlayan tekerlek ya da yol çalışması dolayısıyla engellenebilir. Bu sebeplerin hepsi kişinin etrafını oluşturan fenomenlerdir. Kişi lastiğinin patlamasıyla bir saat sonra kalkacak olan otobüse binmeye karar verebilir ya da arkadaşını görmekten vazgeçip evine dönebilir. Etrafında giden terslikler kişinin amacındaki değişikliklere neden olsa da nihayetinde seçimine karar veren yine kendisidir. Sartre'a göre *“özgür olmak, değiştirmek-için-özgür-olmaktır. Şu halde özgürlük değiştirilecek olan etrafın varlığını içerir: aşılacak engeller, kullanılacak aletler.”*¹⁰¹Tüm bunların varlığına anlamını yükleyecek olan, kendi özgür seçimleriyle insandır. Gerçek bir özgürlükten söz edebilmemiz için bütün bu ham şeylerin orada olması gerekir. Çünkü *“özgür olmak, yapmak-için-özgür-olmaktır ve dünya-içinde-özgür-olmaktır.”*¹⁰²

Sartre'a göre yapmak, varolmak için kendisinden başka hiçbir şeye ihtiyaç duymayan eylem karşısında hareketsiz ve kendisi de eylemsiz olan fenomenleri yani şeyleri değiştirmektir. Esasen hepsi hareketsiz olan ancak kimi amaçlarımızda bize direnişler olarak görünen kendinde varlıkların karşısında yapmaktır. İnsanın gelecek için tasarlamış olduğu her özgür proje şeylerden kaynaklanan öngörülmez olaylar ile engellenebilir. Ancak tekerin patlama ihtimali insan için her zaman olabilir olan ve aynı zamanda beklenmedik bir durumdur. Fakat insan aslında bu beklenmedik şeyleri her zaman bekler. Bir bakıma öngörülemesizliği öngörür. Yola çıkan bir insan için kaza ya da kötü hava şartları ihtimali her zaman mümkündür bunu herkes bilir ve kimse böylesi bir durumda şaşkınlığa uğramaz. Sartre'a göre *“insan-gerçekliğini hiçbir şeyin*

¹⁰¹ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 601-602.

¹⁰² Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 602.

şaşırtmadığını söylemek mümkündür... dünya üzerinde şaşırtan bir şey, beklenmedik bir şey asla olmaz."¹⁰³ Çünkü Sartre için asıl şaşılası olan şey tek tek bu varlıkların dünyanın içinde var olması değil, başlı başına dünyanın kendisinin var olması ve içinde insana onca kayıtsız varolan varken insanın böyle bir dünya içine fırlatılmış olmasıdır. Dolayısıyla etrafımızdaki şeylerin insanın tasarılarına engel mi yoksa yardımcı mı olacağını seçilen amaçlar belirler ve insanı bu şeylerden ayıran özgürlük dışında hiçbir şey yoktur.

Sartre'a göre, insanın kendi seçimi dışında var olan ve insanın olgusallığı olarak tanımlanan durumların tamamı insana verilmiş olan ham verilerdir. Bu durumlar her ne kadar insana verili şeyler olarak gelse de tüm bunlara anlam veren onlar karşısında nasıl bir tavır sergileyecek olduğunu seçen insanın kendisidir. Aksini düşünmek kendini aldatmaktır.

3.4. İNSAN ve ÖLÜM

Öncelikle belirtmek gerekir ki Sartre ölümü, insanın olgusallığının bir sonucu olan ve onun özgürlüğünü sınırlandırdığı düşünülen durumlardan birisi olarak ele alır. Dolayısıyla da Sartre felsefesinde ölüm, özgürlük ile ilişkisi çerçevesinde değerlendirilir.

Bilinç sahibi bir varlık olan kendisi için varlık olarak insan ölümlü bir varlık olduğunu bilen ve bunun idrakine sahip olan varlıktır. Ancak bu yaşamın bir gün nihayet bulacağını bilen hiç kimse, ölümün kendisini ne zaman bulacağını bilmez. Dolayısıyla insanın durumu genelde infaz gününü bilmeyen ama her gün diğer arkadaşlarının idam edilmesine şahit olan mahkumun durumuna benzetilir. Fakat Sartre'a göre bu tam olarak doğru değildir. Çünkü o insanın durumunu daha çok idamını bekleyen ve bunun için kendisini hazırlayan lakin idam günü gelmeden başka bir sebeple ölüveren idam mahkumunun durumuna benzetir. Çünkü ölüm onu bekliyor olsan da rastlantısallığı dolayısıyla saçma bir durumdur.

Heidegger'e göre ölüm; *"hiç kimsenin benim yerime yapamayacağı yegane şeydir."*¹⁰⁴ Ancak Heidegger'in aksine Sartre'a göre ölüme *"...hiç kimsenin benim yerime yapamayacağı yegane şeydir, demek tümüyle anlamsızdır."*¹⁰⁵ Elbette ki hiç kimse bir

¹⁰³ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 602-603.

¹⁰⁴ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 631.

¹⁰⁵ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 631.

başkasının yerine ölemez bu deneyimi gerçekleştiremez fakat Sartre'ın anlamsız bulduğu asıl şey ölümün bir başkasının yerine deneyimlenemeyecek yegane şey olduğu düşüncesidir. Bakıldığında bir başkasının benim yerime sevmesi ya da daha başka öznel bir deneyimi gerçekleştirmesi de söz konusu olamaz. Aynı zamanda ölümün insan için öznel, biricik sadece o kişiye özel bir deneyim olduğunu düşünülür ancak Sartre'a göre ölüm bana ait bir şey değildir. Çünkü *“ölümün bana ait olabilmesi için onu deneyimleyebilmem yani ölümden sonra yaşayabilmem gerekir ki bu durum ölümle çelişir. Ben ancak yaşarken kendimi bilirim, aynı şekilde de kendimi ancak doğmuş olarak tanırım. Bilirim ki ben doğdum ve öleceğim. Ama bu olaydan ne birini ne de ötekini tanıyamam. Çünkü ne doğmadan önce yaşamışumdur ne de ölümden sonra yaşayabilirim.”*¹⁰⁶ Dolayısıyla Sartre'a göre ölüm ne deneyimlenebilir bir şeydir ne de kimsenin yerine yapılamayacak yegane şeydir. Sartre için ölüm kendisi için varlığın ontolojik yapısına ait bir şey değildir. İnsan ölümü yalnızca başkaları aracılığıyla öğrenebilir. Başkalarının ölümüne şahit olduğu için ölümü bilebilir. Kendisi için varlık için ölümlü olan kendisi değil, başkalarıdır.

Kimilerine göre yaşama anlamına veren şey ölümün kendisidir. Ancak Sartre'a göre yaşama anlam verecek olan şey yalnızca öznellikten gelebilir. Ölüm hiçbir zaman yaşama anlamı veren şey olarak düşünülemez aksine yaşamın her türlü imkanını ortadan kaldıran şeydir. Bizatihi yaşam kendi kendisinin anlamı hakkında karar verir. Yaşama anlamını verecek, onu sürekli yeni atılımlarla değiştirecek, yaşamını öncelikle kendince iyi ya da kötü yapacak olan insanın kendisidir. Ancak insanın yaşamı bir gün son bulduğunda ona anlam verecek olan “başkaları” olacaktır. Elbette ölmüş bir yaşam son bulmuş ve artık tamamlanmıştır. Fakat Sartre'a göre *“ölmüş yaşam, ölmüş olmakla değişmekten geri durmaz, ama yine de, tamamlanmıştır.”*¹⁰⁷ Ölmüş insan ölümünden sonra kendi yaşamında olan değişikliklerin hiçbirinden sorumlu olmaz. Çünkü artık orada değildir yaşamındaki değişikliklere sebep kendisi değildir ve onun için olanaklar olanaksızlaşmıştır. Ancak insanın ölümünden sonra başkalarına ölen kişinin yaşamı hakkında söz sahibi olma hakkı doğar. *“Ölmüş olmak, yaşayanlara yem olmaktır.”*¹⁰⁸ İnsan yaşamın içindeyken başkaları onun yaşamıyla ilgili her ne düşünürse

¹⁰⁶ Seyfi Özgen, “Ölüm Karşısında Heidegger ve J. P. Sartre”, A Dergisi, Sayı:7, 1956,1-7.

¹⁰⁷ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 641.

¹⁰⁸ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 641.

düşünsün onu haksız çıkarma imkanına sahiptir. Kendisini istediği gibi yaparak başkası için olmuş olduğu şeyden kurtulabilir. Ne yazık ki öldükten sonra bu imkan ortadan kalkar ölüm bundan böyle sadece başkası için varlık aracılığıyla her zaman varolmaya ve kazandığı gücün anlamını dahi başkasından almaya mahkum olmaktır.¹⁰⁹

Ölüm insanın olumsuzluğunun sonucu olan bir durumdur. İnsanın ölümü keşfetmesi, beklemesi ya da ona karşı bir tavır alması söz konusu değildir. Sartre' a göre ölüm de tıpkı doğum gibi insana dışarıdan gelir ve onun dışında gelişir. Ne doğumun ne de ölümün bir anlamı vardır. Ona göre ölüm ve doğum birbirine özdeş ve saçmadır. İnsanın doğmuş olması da ölecek olması da saçmadır, anlamsızdır.

Yaşamı boyunca insan özgürlüğü aracılığıyla kendisine bütün olanakları açan varlıktır. İnsan kendisi için mümkün olanların tamamını bir potansiyel olarak özgürlüğünde taşır. Ölümse bütün olanakların olanaksızlaşmasıdır. Varoluşun kesintiye uğraması ve son bulmasıdır. *“Ölümle birlikte Kendisi İçin'in geleceğe doğru açılan zamansal varoluşu kesintiye uğrayarak, kendisiyle özdeş bir Kendinde varlık haline gelecektir.”*¹¹⁰ Ölüm kendisi için varlıktan kendinde varlığa, varoluştan varlığa geçiştir. Öldükten sonra insan her ne ise olacak olan varlıktır. Ancak yine de Sartre da göre ölüm insanın özgürlüğünü imkansız kılan bir olgu olarak görülmez. Yaşamın içinde onu beklemek, deneyimlemek imkanı yoktur. Ölüm insanın ontolojik yapısına ait değildir. Dolayısıyla kendisine sürekli olarak yeni olanakları açan bir varlık için ölüm bir olanak değildir. Ölümlü bir varlık oluşu insanın özgürlüğüne engel değildir. İnsan ölümü deneyimleyemeyeceğine göre hayatın içinde özgürlük ve ölümün karşılaşmasının imkanı da olmayacaktır. Sartre şöyle der; *“Ben, ölmek için özgür değilim, özgür bir ölümlüyüm.”*¹¹¹

¹⁰⁹ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 642.

¹¹⁰ Polat Ezgi- Aşkın Zehragül, “Ölüm Kavramının Heidegger ve Sartre Felsefesindeki Yeri”, *Kilikya Felsefe Dergisi*, Sayı:1, 2017, 42-60.

¹¹¹ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 646.

SONUÇ

Kimi felsefecilere göre kökleri Antik Çağ'a kadar uzansa da bilhassa İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkilerinden sonra ortaya çıkan ve tüm dünyada yankı uyandıran varoluşçu felsefenin, en önemli isimlerinden birisi de Jean Paul Sartre'dır. Büyük savaflara şahit olmuş dolayısıyla da kendisine, topluma hatta dünyaya yabancılaşmış olan insanın feryadına yetişmiş olan varoluşçu felsefe insanın dünyanın içinde ve ona kayıtsız olmayan bir varlık olarak var olmasının anlamı üzerinde durarak insana kendi kendini inşa etmek imkanı ve vaadi vermiştir.

Yine yirminci yüzyılda ortaya çıkmış ve insanın somut yaşantısı üzerine eğilmiş bir felsefi akım olan fenomenoloji ile yakın bir ilişkisi içerisinde olan varoluşçu felsefe bilincin yönelimselliği tezi ile olgu ile değer birbirinden ayrıldığı modern dünyada insanın dünyaya kayıtsız değil, ona bağlı olan bir varlık olduğunu göstermiştir. İnsan etrafında olan ve onu çevreleyen varlıklardan bihaber değil, aksine onların varlığının bilincinde olan varlıktır. Bilincin yönelimselliği tezi; insan bilincinin daima kendisinin dışına yöneldiğini ve durmaksızın bir şeyin bilinci olduğunu ortaya koyar. Buna göre bilincin nesnesinin olmadığı, kendisi dışındaki başka bir varlığa yönelmediği tek bir an bile yoktur. Dolayısıyla bir bilinç varlığı olarak insan dünyanın içinde nesneler ve başkaları ile birlikte var olduğunu deneyimleyen varlıktır. Genel olarak varoluşçu felsefe ve özel olarak da Sartre'ın özgürlükçü felsefesinde insan dünyadaki somut tecrübeleri çerçevesinde ele alınır.

Varoluşçu felsefesinin en önemli ilkesi olan “Varoluş, özden önce gelir.” ilkesi Sartre felsefesinde temelini özgürlükte bulur. Kendisini çevreleyen fenomenlerin varlığından farklı olan bir varoluşa sahip olan insan bu dünyaya gelmezden evvel aslında hiçbir şey değildir. İnsan “şudur” denilebilecek sabit bir tanımla anılmasına imkan verecek bir özden yoksundur. Dolayısıyla insanın bir öze sahip olması daha doğrusu bir öze sahip olma serüveninin başlaması onun öncelikle dünyaya gelmiş olmasını gerektirmektedir. Dünyanın içinde insan olarak varolan varlık seçimleri aracılığıyla kendi kendisine bir öz biçen varlıktır. Sartre felsefesinde insanın kendi kendisini seçmesini mümkün kılan şey de özgürlüktür.

Sartre'a göre insan, herhangi bir varlık nedeni bulunmayan, varlığına hiçbir anlam yüklenemeyen, saçma ve fazladan bir varlıktır. İnsan kendi isteği ve arzusu olmaksızın

bu dünya içerisine fırlatılmıştır. Sartre Tanrı'yı insan yaşamını anlamdan yoksun bırakma pahasına özgürlüğün önündeki en büyük engel olarak gördüğü için saf dışı bırakarak Tanrıtanımaz düşünürler arasında yer almıştır. Tanrı olmadığı için insan bu dünyaya fırlatılmış öz ve anlamdan yoksun bırakılmıştır. Hal böyle olunca mutlak özgürlüğe sahip bir varlık olarak insan kendi kendisine bir öz ve anlam yaratmak mecburiyetinde olacaktır.

Sartre felsefesinde varolanlar ikiye ayrılır; kendinde varlık ve kendi için varlık. Kendinde varlık olarak nitelendirilen fenomenler özgürlükten ve oluştan yoksun ama buna karşın tam, mükemmel ve eksiksiz varlıklardır. Bilinç sahibi bir varlık olarak insana karşılık gelen varlık tipi olan kendisi için, özgürlüğün taşıyıcısı ancak eksik, tamamlanmamış ve oluş halindeki varlıktır. Özgürlük aracılığıyla insan yaşamı boyunca kendi eksik varoluşunu tamamlamaya telaşı içerisinde olan ve hiçbir zaman ne ise o olamayacak olan varlıktır. Dolayısıyla Sartre varolanları birbirinden ayırmakla aslında kendi için varlık olarak insanı diğer varolanlardan ayırmıştır.

Ancak insa, dünyanın içinde yalnızca fenomenlerle bir arada olan bir yaşam sürmez. Kendisi için varlık olarak insan şeylerle bir arada olmasının yanında kendisi gibi olan kendisiyle aynı tözden olan başkaları ile de bir aradadır. Sadece bilinç varlığı olmayan insan başkalarının varlığını onların bedenleri sayesinde fark eder. Çünkü insanın başkasını görüp, algılanmasına olanak veren şey bedendir. Sartre başkasını insanın özgürlüğünün bir sınırlayıcısı olarak görür ve onlar için "Bашkaları cehennemdir." der. Tıpkı etrafındaki fenomenlere olduğu gibi başkalarına da yönelen bilinç başkası için varlık olan insanı nesneleştirir. Karşısındaki insana adeta bir nesneymişçesine yönelen bilinç onun tam olarak kim olduğunu, ne düşündüğünü ya da bundan sonra ne olacağını bilemez. O ana kadar kendi kendisini saf bir özgürlük olarak nitelendiren insan kendini başkasının gözünden görür. İnsanın kendisi için olan varlığı başkasının etrafında başkasının kendisini kabul ettiği şekliyle yeniden var olur. Başkası, kendi içinin özgürlüğünü elinden alarak onun belirlenmemiş bir varlık olarak bundan sonra olacak olduğu mümkün olanları hiçe sayar. Bu durum insanda tarifi imkansız bir bunaltı ve iç daralmasına yol açar. Öyle ki insan fiziksel anlamda yaşayabileceği her türlü acıyı başkalarının kendisinde yarattığı dayanılmaz acıya tercih eder.

Fakat Sartre felsefesinde başkaları yalnızca “Bşkaları cehennemdir.” söylemi üzerinden ele alınmaz. Kendisi belirlenmemiş olan ve dolayısıyla kendi kendisini belirlemek mecburiyetinde olan özgür insan kendisini seçerken aynı zamanda “insan”ı da seçer. Başka bir deyişle insan sadece kendinden değil aynı zamanda başkalarından da sorumludur ve insanın kendi varlığını tastamam algılamasının koşulu da başkasıdır. Fakat insan için başkasının cehennem olması ile başkasından sorumlu olmak aynı anda nasıl mümkün olabilir? Dolayısıyla Sartre felsefesi doğası gereği evrensel bir ahlak yasasını mümkün kılmasa da yine de insanın yalnızca kendi “ben”ine odaklandığı egoist bir ahlak anlayışına da imkan vermez.

Sartre’ın varoluşçuluğu bütünüyle özgürlük felsefesidir. Dünyaya bizatihi kendisinin aracılığı ile geldiği hiçliğin taşıyışı olarak, kendisine atfedilebilecek olan her türlü özden, belirlenmişlikten ve anlamdan yoksun olan insan, bundan sonra kendi kendisini inşa etmek mecburiyetinde olan ve ne olmak isterse o olan varlıktır. İnsan çifte hiçleme etkinliği ile henüz olmayanı, hiç durumunda olanı tasarlayan ve olmuş olduğundan koparak eskiden olduğunu hiçleyen varlıktır. Özgürlüğünün tanıdığı imkanla kendisine anlam tahsis eden ve buna gücü yeten varlıktır.

Özgürlük, insanın var olan onlarca farklı özelliğinden biri değil, tamı tamına varlığının dokusudur. Ancak buradaki özgürlük hiçbir sorumluluğa tabi tutulmaksızın canının her istediğini yapma keyfiyeti değildir. Sartre felsefesinde özgürlük ve sorumluluk daima birlikte anılır. Fakat özgürlüğün altında ezilen hiç kimse eylemde bulunmama, seçim yapmama veyahut eylem ve seçimlerine kendisi dışında bir dayanak bulma dolayısıyla da özgürlüğünü reddetmek ümidine giremez. Böyle bir girişim çıkar yol olmak şöyle dursun kişinin kendisini aldatmış olmasından başka bir şey değildir. Ona göre gerçekte insanın özgürlüğünü ve seçimlerini sınırlayan hiçbir şey yoktur. İnsan, özgürlüğe mahkumdur.

Özgürlüğe mahkum edilen bir varlık olarak yapıp etmelerinin tamamından kendisinin sorumlu olduğunun bilincinde olan insan iç daralması yaşamaktan kaçamaz. İnsanın iç daralması ya da bulantı gibi duygularla karşılaştığı durumlar bununla sınırlı değildir. Sartre insan hayatının acı ve ıstırap ile dolu olduğunu söyler. Çünkü insan kendi kendisinin bilincine vardığında da mutlak özgürlüğün omuzlarına yüklediği sorumluluğu hissettiğinde de başkalarının ezici bakışlarına maruz kaldığında da bu duygudan kaçamaz.

Ancak insanın iç daralması ya da bulantı gibi duygulara kapılması olumsuz bir durum değil, insanın kendi varoluşunu hissetmesi ve durumu gerektiği gibi idrak etmesinden kaynaklanır.

İnsanın var olduğunun, varoluştüğünün bilincine varması sıradan bir olay değil, ender şekilde yaşanan bir durumdur. Sartre *Bulantı* adlı romanında varoluşun idrakının insanı bulmasını şöyle açıklar; “Nesnelerin bunca yakın olmalarına dayanamıyordum. Bir kapıyı itiyor, içeri giriyorum; tüm varoluşlar bir atılışa doruklara konuyorlar. Kendime geldim şimdi nerede olduğumu biliyorum. Parktayım. Koca koca gövdeler, gökyüzüne uzanan kara ve boğumlu eller arasında bir sıranın üzerine bırakıyorum kendimi. Bir ağaç, ayaklarımın altında, toprağı bir kara turnakla kaşıyor. Kendimi bırakmak, unutmak ve uyumak istiyorum. Ama yapamıyorum bunu; boğuluyorum: varoluş her tarafımdan, gözlerimden, burnumdan, ağzımdan içeri dalıyor. Ve birden perde yırtılıyor, anladım artık, gördüm.”¹¹² Gerçekten de insan her gün var olduğunu, şimdi burada olduğunu düşünmez. Ancak Camus’nün de dediği gibi an gelir ve birimiz için bir yerde bütün dekorlar yıkılır. Bulantı insanın var olduğunun, kendisinin, özgürlüğünün, bilincine varmasıyla yani düşünümle ortaya çıkar. Bu durum ender şekilde yaşanmakla birlikte bir kez yaşandıktan sonra bulantıdan kurtulmanın yolu yoktur. Dolayısıyla iç daralması, bulantı ya da bunaltı gibi duygular Sartre felsefesinde olumlu olan duygulardır. Fakat bu duygularla karşı kaşıya gelen varolmanın bilincini taşıyan insana seyrek rastlanır.

Sartre felsefesi insana mutlak anlamda özgürlük tayin eder. İnsan ne yaşıyorsa, başına ne gelmişse, onu seçmiş demektir. Ancak insanın bu dünyaya gelişiyle birlikte hemen o anda sahip olduğu ve hiçbirini kendisinin seçmediği birden fazla durum vardır. Hiç kimse bunu inkar edemez, insanların her biri aynı ailenin içine doğmuş bile olsa farklı şartlarda dünyaya gelirler, herkesin başlangıç noktası birbirinden farklıdır. Dolayısıyla bu durumlar tabii olarak insanın özgürlüğünün sınırlayıcısı gibi görülebilir. Sartre, kişinin doğduğu yer, zaman, sahip olduğu bedeni, ailesi, çevresi gibi kendi seçimi dışında sahip olduğu ne varsa bunların toplamını, insanın olgusallığı olarak nitelendirir.

Sartre felsefesinde olgusallık, özgürlüğün önünde bir engel olarak görülmez. Doğduğu yere, bedene, ailesine ya da değiştirilemez olan geçmişine, bütün bunların

¹¹² Sartre, *Bulantı*, 188.

tamamına anlamını verecek olan şey insanın kendisidir. İnsan olgusallığının bir sonucu olarak seçimi dışında sahip olduğu şeyleri bahane ederek hayatının kendi elinde olmadığını ileri süremez. Söz gelimi insan zamansal bir varlık olarak, artık değiştirilemez olan geçmişinin geleceğini de belirlediğini ileri sürebilir. Ancak Sartre'a göre geçmişinden ders çıkararak onu hatırd tutmak ya da tamamen yok saymak seçenekleri arasında seçim yapacak olan kişinin kendisidir. Geçmişine anlam verecek olan da yepyeni olanakları kendisine açacak olan da hayatını bizzat belirleyecek olan da insandır.

Sartre'ın özgürlükçü felsefesinde insan kendi için varolur. Her türlü anlam ve özden yoksun bırakılan insanın kaderi budur. İnsan kendinden saklanmanın ya da kendinden kurtulmanın yerine kendine gelmeli ve kendi kaderini eline almalıdır. Onu reddetmek yerine insani koşullarının farkına varan ve bunu sahiplenen insan, dünyaya tutunur ancak kendini kaybetmez. İnsan varlığı, değeri ve anlamı kendisi dışında aramamalı kendi özgür seçimleriyle kendi değerlerini kendisi oluşturmalıdır. Riskler, acılar, bulantılar kaçınılmazdır ancak insan olmanın koşulu da zaten budur.

Özgürlük ile karakterize edilen dahası özgürlüğe mahkum edilen insanın asli görevi içinde bulunduğu durumun bilinçli farkındalığı ile bunu kabul etmesi, kendi kaderini yazması, her an kendini seçmesi ve yaratmasıdır. Buradaki amaç her insanı kendi varlığına kavuşturmak, kendisini gerçekleştirmesini sağlamak ve varlığının sorumluluğunu kendisi için varlığın omuzlarına yüklemektir. Dolayısıyla özgürlük, alalade bir keyfiyetten ziyade kendisine önsel olarak hiçbir şeyin verilmediği bir varlığı kendi kendisinin dayanağı ve kılavuzu yapmaktır. İnsanın özgürlüğe olan mahkumiyeti kendi kendisini istediği gibi yaratması zorunluluğuna olan mahkumiyetidir. Gerçek varoluşa sahip olan insan bunu başaran insandır. Dolayısıyla savaşların, yıkımların ve acıların olduğu bir ortamda yükselen varoluşçu felsefe insana, kendini yeniden inşa etmeyi ve kendi kaderini istediğin gibi yapmayı salık verir.

KAYNAKÇA

- Akarsu, Bedia, *Çağdaş Felsefe*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1987.
- Aury, D., Çeviren: E. Güney, “Jean Paul Sartre ve Existentialisme”, *Tercüme Dergisi*, Sayı:37, 1946, 48-50.
- Aydın, Mehmet, *Din Felsefesi*, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir 2012.
- Bal, Metin, “Sartre’in Varoluşçu Felsefesi ve Dava Edebiyatı Teorisi”, *Felsefe Arkivi*, Sayı:50, 2019, 17-29.
- Blackham, Harold John, *Altı Varoluşçu Düşünür*, (Çev.: Ekin Uşşaklı), Dost Yayınları, Ankara 2005.
- Camus, Albert, *Sisyphos Söyleni*, (Çev.: Tahsin Yücel), Adam Yayınları, İstanbul 1988.
- Cevizci, Ahmet, *Büyük Felsefe Sözlüğü*, Say Yayınları, İstanbul 2017.
- Cevizci, Ahmet, *Etik Ahlak Felsefesi*, Say Yayınları, İstanbul 2014.
- Cevizci, Ahmet, *Felsefe Tarihi*, Say Yayınları, İstanbul 2011.
- Çelebi, Emin, “J. P. Sartre’da Özgürlüğün Ontolojik Temelleri Üzerine”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:30, 2010, 93-104.
- Çelebi, Vedat, “Jean Paul Sartre’in Varoluşçuluk Düşüncesi”, *Beytülhikme An International Journal Of Philosophy*, Sayı:2, 2014, 63-76.
- Çuhadar, Cengiz, “Prof. Dr. Necati Öner’de Hürriyet Anlayışı”, *Felsefe Dünyası Dergisi*, Sayı:69, 2019, 185-214.
- Çüçen, Abdül Kadir, *Varlık Felsefesi*, Ezgi Kitapevi, Bursa 2014.
- Çüçen, Abdül Kadir, *Varoluş Filozofları*, Sentez Yayınları, İstanbul 2015.
- Demirdöven, İsmail H., “Filozof Olarak Jean Paul Sartre” Frankofoni: Fransız Dili ve Edebiyatı İnceleme ve Araştırmaları Ortak Kitabı= *Reue d’Etudes et Recherches Francophones*, Sayı:18, 2006, 87-102.
- Dindar, Bilal, “J. P. Sartre’in Varoluşçuluğunda Hürriyet Anlayışı”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:2, 1987, 71-93.
- Gökalp, Nurten, *İnsan Felsefesi*, Nobel Yayınları, Ankara 2014.

- Gül, Fikri, “ Varoluşçu Felsefenin Türk Düşünce Hayatındaki Yansımaları”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:18, 2014, 27-32.
- Gültekin, Abdurrazak, “ Sartre ve Levinas’ta Başkası/Öteki ve Özgürlük Problemi, *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, Sayı:3, 2020, 74-89.
- Gürsoy, Kenan, *Eksiztans ve Felsefe Üzerine Görüşler*, Akçağ Yayınları, Ankara 1988.
- Gürsoy, Kenan, *Sartre Ateizminin Doğurduğu Problemler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.
- Karakaya, Talip, “Jean Paul Sartre Felsefesinde Kendisi-İçin-Varlık’ın Ontolojik Analizi”, *Felsefe Dünyası Dergisi*, Sayı:39, 1992, 73-88.
- Karakaya, Talip, *Sartre ve Varoluşçuluk*, Elis Yayınları, Ankara 2004.
- MacIntyre, Alasdair, *Varoluşçuluk*, (Çev.: Hakkı Hünler), Paradigma Yayınları, İstanbul 2001.
- Maugin, Henri, *Varoluşçuluk ve Sartre*, (Çev.: Ahmet Cengiz) Evrensel Basım Yayın, İstanbul 2004.
- Mounier, Emmanuel, *Varoluş Felsefelerine Giriş*, (Çev.: Serdar Rıfat Kırkoğlu) Alan Yayınları, İstanbul 1986.
- Özdemir Akgündüz, Gülay, *Sartre’in Özgürlük Etiğinin Oluşumu*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2013.
- Özgen, Seyfi, “Ölüm Karşısında Heidegger ve Jean Paul Sartre” *A Dergisi*, Sayı:7, 1956, 1-7.
- Öztürk, Esra Gülsüm, *Jean Paul Sartre’in Özgürlük Görüşü ve Yol Açtığı Antropolojik-Etik Sorunlar*, (Doktora Tezi), Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2016.
- Polat, Ezgi- Aşkın, Zehragül “Ölüm Kavramının Heidegger ve Sartre Felsefesindeki Yeri”, *Kilikya Felsefe Dergisi*, Sayı:1, 2017, 42-60.
- Sartre, Jean Paul, “Varoluşçuluk Üstüne Tartışma”, (Çev.: Atilla Yücel), *Yelken Dergisi*, Sayı:59, 1962, 16-27.
- Sartre, Jean Paul, *Bulantı*, (Çev.: Selahattin Hilav), Can Yayınları, İstanbul 2016.

- Sartre, Jean Paul, *Duvar*, (Çev.: Eray Canberk), Can Yayınları, İstanbul 2014.
- Sartre, Jean Paul, *Egonun Aşkınlığı*, (Çev.: Serdar Rıfat Kırkoğlu), Hil Yayınları, İstanbul 2018.
- Sartre, Jean Paul, *Gizli Oturum*, (Çev.: Oktay Akbal), MEB Yayınları, İstanbul 1964.
- Sartre, Jean Paul, *Özgürlük Yolları 1: Akıl Çağı*, (Çev.: Gülseren Devrim), Can Yayınları, İstanbul 2019.
- Sartre, Jean Paul, *Şeytan ve Yüce Tanrı*, (Çev.: Eray Canberk), Ataç Kitapevi, İstanbul 1964.
- Sartre, Jean Paul, *Varlık ve Hiçlik*, (Çev.: Turhan Ilgaz ve Gaye Çankaya Eksen) İthaki Yayınları, İstanbul 2016.
- Sartre, Jean Paul, *Varoluşçuluk*, (Çev.: Asım Bezirci), Say Yayınları, İstanbul 2016.
- Taşdelen, Vefa, *Kaygıdan Umuda Varoluşun Renkleri*, Hece Yayınları, Ankara 2017.
- Tezcan, Vedat, “Sartre’in Tanrıtanımazlık Tasarımı ve Bulantı” *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:1, 2018, 49-72.
- Topçu, Nurettin, *Varoluş Felsefesi Hareket Felsefesi*, Dergah Yayınları, İstanbul 2016.
- Warburton, Nigel, *Felsefenin Kısa Tarihi*, (Çev.: Güçlü Ateşoğlu), Alfa/Sentez Yayınları, İstanbul 2018.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Gamze AVCU TÜREMİŞ
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	
Y. Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	02.09.2022